

Regeringens proposition

1984/85: 138

om radio- och kassettidningar;

beslutad den 28 februari 1985.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BENGT GÖRANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

Enligt förslaget skall stöd till radio- och kassettidningar utgå även till en ny typ av talutgåva som ges ut gemensamt av två eller flera dagstidningar i samverkan. Denna talutgåva skall till hälften innehålla unikt, förlagetroget material ur en enda dagstidning och till andra hälften innehålla en sammanställning av material ur två eller flera dagstidningar. Endast material ur de tidningar som deltar i samverkan får utnyttjas. Modellen innebär att varje deltagande tidning ger ut en talutgåva som till hälften återger eget material och till hälften gemensamt material.

Anslaget till stöd till radio- och kassettidningar bör höjas med 2 milj. kr. för budgetåret 1985/86. Stöd bör fortsättningsvis kunna beräknas så att det täcker nettokostnaderna för utgivningsverksamheten.

Förslaget förutsätter vissa ändringar i lagen (1981:508) om radiotidningar och lagen (1982:521) om ansvarighet för radio- och kassettidningar. Frågan om ändringar i sistnämnda lag har tidigare denna dag anmälts av chefen för justitiedepartementet.

De här föreslagna ändringarna i stödordningen och i lagen (1981:508) om radiotidningar föreslås träda i kraft den 1 juli 1985.

Lagförslaget i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen innehåller därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 4), lagrådets yttrande (s. 39) och föredragande statsrådets ställningstaganden till lagrådets synpunkter (s. 40).

För att få skälen till lagförslaget helt klara för sig måste läsaren ta del av alla tre texterna.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar

Härigenom föreskrivs att 1, 3 och 4 §§ lagen (1981: 508) om radiotidningar¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

I denna lag förstås med *radiotidning* en för synskadade avsedd, i rundradiosändning sänd version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks och som har dagspresskaraktär (förlagan).

I denna lag förstås med *rundradiosändning* detsamma som i radiolagen (1966: 755).

Föreslagen lydelse

1 §²

En radiotidning enligt denna lag föreligger om följande villkor är uppfyllda:

1. Radiotidningen skall vara ett radioprogram som är avsett för synskadade.

2. Radioprogrammet skall sändas i rundradiosändning.

3. Radiotidningen får innehålla endast

a) en version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks, har dagspresskaraktär och ges ut här i landet (förlaga) eller

b) dels en version av en förlaga, dels en sammanställning av material ur samma förlaga och ur ytterligare en eller flera förlagor, av vilka versioner sänds som radiotidningar.

I denna lag förstås med *radioprogram* och *rundradiosändning* detsamma som i radiolagen (1966: 755).

3 §³

Tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av en sådan nyhetstidning som avses i 1 § och som utges här i landet.

Tillstånd får meddelas endast om förlagan utkommer minst en gång i veckan och om förlagan, såvida inte särskilda skäl föranleder annat, under det senaste året har haft en upplaga som genomsnittligt överstiger tvåtusen exemplar per utgivningstillfälle.

Tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av den nyhetstidning som skall vara förlagan till versionen.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1983: 495.

² Senaste lydelse 1983: 495.

³ Senaste lydelse 1983: 495.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §⁴

Radiotidningen skall helt eller delvis återge texten i *förlagan*. Sändning av annonsmaterial får endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Om en radiotidning inte återger all redaktionell text i *förlagan*, får högst hälften av sändningstiden vid ett sändningstillfälle användas för annonsmaterial.

Utöver material som förekommer i *förlagan* får *radiotidningen* endast innehålla uppgifter om hur materialet i *sändningen* disponerats.

Radiotidningarna skall helt eller delvis återge texten i *förlagorna*. Sändning av annonsmaterial får endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Om en radiotidning inte återger all redaktionell text i *en förlaga*, får högst hälften av sändningstiden vid ett sändningstillfälle användas för annonsmaterial.

Utöver material som förekommer i *förlagorna* får *radiotidningarna* endast innehålla uppgifter om hur materialet i *sändningarna* disponerats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om tillstånd som har beviljats före den 1 juli 1985.

⁴ Senaste lydelse 1983: 495.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-01-31

Närvarande: statsrådet I. Carlsson, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Andersson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Göransson

Lagrådsremiss med förslag till lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 17 juni 1982 tillsattes den 1 juli samma år en kommitté – taltidningskommittén (U 1982: 05)¹ – med uppdrag att bedriva det ytterligare utrednings- och utvecklingsarbete rörande stöd till taltidningar som erfordrades i enlighet med vad som anfördes i propositionen 1981/82: 129 om stöd till taltidningar.

Vid sidan av utredningsuppdraget har kommittén också haft att fördela bidrag enligt förordningen (1982: 669) om stöd till radio- och kassettidningar.

Kommitténs huvuduppgift är att – med stöd av gjorda praktiska erfarenheter – utarbeta ett förslag till en framtida inriktning, utformning och administration av ett statligt stöd till radio- och kassettidningar.

Taltidningskommittén lade i maj 1984 fram betänkandet (Ds U 1984: 8) Om stöd till radio- och kassettidningar. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Jag vill framhålla att endast en del av de förslag jag avser att nu lägga fram rör lagbestämmelser som lagrådet bör yttra sig över. För att ge en helhetsbild av de förslag som enligt min mening bör föreläggas riksdagen

¹ Kommittén bestod vid avlämnandet av betänkandet av f. d. direktören Ivar Hallvig, ordförande, verkställande direktören Johan Engström, huvudsekreteraren Jan-Olof Gurinder, organisationssekreteraren Jan Holmegård, organisationsdirektören Olov Höglund, kanslichefen Bo Präntare, redaktören Lars Westberg och departementsrådet Ingrid Dalén.

efter lagrådets granskning av lagbestämmelserna redovisar jag emellertid redan i detta sammanhang även övriga förslag. I nuvarande skede har regeringen alltså endast att ta ställning till frågan om inhämtande av lagrådets yttrande över lagförslaget.

2 Bakgrund

2.1 Frågans tidigare behandling

Sedan mitten av 1970-talet har synskadades organisationer, främst genom Synskadades riksförbund (SRF), aktivt verkat för att dagstidningarnas nyhetsförmedling och opinionsbildning skall göras tillgänglig för synskadade. I detta syfte har regering och riksdag vidtagit åtgärder för att förbättra synskadades tillgång till innehållet i dagstidningar med målet att öka synskadades delaktighet i samhällslivet.

I regeringens proposition 1977/78:87 om insatser för handikappades kulturella verksamhet framhöll föredraganden att det är angeläget att samhället gör det lättare för synskadade att ta del av det allmänna informationsutbudet. I enlighet med denna strävan fick tre dagstidningsföretag statligt bidrag ur allmänna arvsfonden för en försöksverksamhet med talutgåvor av dagstidningar. Denna verksamhet startade vid årsskiftet 1977/78. År 1980 tillsattes utredningen (U 1980:08) om dagstidningar för synskadade med uppgift att utvärdera försöken och lämna förslag om hur verksamheten skulle utvecklas vidare. Som ett led i den pågående försöksverksamheten gjordes år 1981 vissa tillägg till radiolagstiftningen i syfte att möjliggöra etersändning av talutgåvor för synskadade (prop. 1980/81:166, KU 24, rskr 363). Bestämmelserna finns främst i lagen (1981:508) om radiotidningar.

I början av år 1982 lade den nyss nämnda utredningen fram sitt slutbetänkande (Ds U 1982:2) Dagstidningar för synskadade. I sin genomgång av de praktiska och ekonomiska förutsättningarna för en etablerad verksamhet förde utredningen fram förslag om talutgåvans utformning och om former för distribution och därmed sammanhängande rättsliga frågor. Utredningen redovisade också olika kostnadsalternativ.

Med utgångspunkt i utredningens förslag lade regeringen år 1982 fram propositionen 1981/82:129 om stöd till taltidningar (i fortsättningen benämnd 1982 års proposition). På grundval av de förslag som presenterades i propositionen beslöt riksdagen dels att 10 milj. kr. skulle anslås för stöd till taltidningar, dels att en kommitté skulle tillsättas för att pröva ansökningar och fördela bidrag från anslaget samt bedriva ett ytterligare utrednings- och utvecklingsarbete rörande stöd till taltidningar (KU 1981/82:31, rskr 409). Regeringen har i förordningen (1982:669) om stöd till radio- och kassettidningar meddelat bestämmelser för fördelningen av stödet.

Taltidningskommittén började sitt arbete den 1 juli 1982. Vissa justeringar har därefter gjorts i lagen (1981: 508) om radiotidningar samt i 1982 års stödförordning. Ändringarna gäller främst rätten att distribuera talutgåvor i etern och härav föranledda ändringar i den rättsliga terminologin. Jag kommer i det följande att beröra dessa ändringar i tillämpliga delar.

Statens åtgärder på området grundar sig på en ambition att förbättra synskadades tillgång till innehållet i dagstidningar. Denna ambition bygger i sin tur på massmediernas erkänt viktiga ställning i den demokratiska processen.

Regering och riksdag har formulerat sin syn på massmediernas uppgifter i det demokratiska samhället i fyra punkter (prop. 1975/76: 131, KU 46, rskr 260). Massmedierna bör ge den information som är nödvändig för ett ställningstagande i samhällsfrågor; de bör självständigt eller som språkrör för organiserade intressen kommentera samhällsutvecklingen; de bör i allmänhetens intresse granska och kontrollera de ledande i samhället och de bör slutligen främja kommunikation inom och mellan olika grupper i samhället.

Regering och riksdag har därvid begränsat sig till vad de har bedömt vara väsentligt i den demokratiska processen. Detta innebär inte att massmedierna fränkants andra betydelsefulla uppgifter, t. ex. information i vidaste bemärkelse, underhållning, förströelse samt den viktiga funktionen att på olika sätt uttrycka och förmedla sociala kontakter.

Såsom massmedierna har byggts upp i Sverige är dagspressen av särskild betydelse i den demokratiska processen. För pressen gäller att tryckfrihetslagstiftningen reglerar förhållandet till statsmakterna. Regering och myndigheter har i princip inget inflytande över innehållet i tidningarna. Jämfört med etermedierna uppvisar dagstidningarna stor geografisk och politisk mångfald. Med undantag för närradion arbetar etermedierna under särskilda krav som finns fastställda i lagar och avtal, bl. a. kravet på opartiskhet. Förutsättningarna för politiska ställningstaganden är avsevärt begränsade, liksom utrymmet för kommunikation mellan och inom olika grupper i samhället. I detta perspektiv är det särskilt viktigt att synskadade får tillgång till den breda och åsiktsprofilerade information som erbjuds av dagstidningar.

Det förtjänar påpekas att utöver de försök som har gjorts och görs med dagstidningar finns en sedan lång tid etablerad informationsverksamhet för synskadade genom s. k. läns- och kommuntaltidningar. De flesta av dessa taltidningar har utvecklats ur bibliotekens specialservice för synskadade, och alltfjänt framställs kommunala taltidningar i stor utsträckning genom länsbiblioteken även om en rad primärkommunala taltidningar också har startats. Huvudman är oftast en kommunal kulturnämnd eller en biblioteksstyrelse, i vissa fall också en lokalavdelning av SRF. Verksamheten finansieras genomgående av kommuner och landsting, oftast i form av delat ansvar.

Innehållet i läns- och kommunaltidningarna är i allmänhet en blandning av nyhetsmaterial och meddelanden. Som källmaterial används i övervägande utsträckning lokalpressen, i vissa fall också rikspressen. Pressmaterialet blandas med särskild information för synskadade, kommunala meddelanden och egna inslag, t. ex. intervjuer och referat. Dessutom förekommer även inlästa versioner av tidskrifter. Sammanlagt finns ett drygt 30-tal sådana publikationer, som ges ut av olika myndigheter, institutioner och organisationer.

Att synskadade med någon försening under ganska lång tid har kunnat få del av visst nyhets- och kommentarmaterial från dagstidningar har varit positivt. En sådan verksamhet kan dock inte fullt ut i rådande former erbjuda synskadade tillgång till den breda information som ges av dagstidningarna. Det är därför som resurser har avsatts för att stimulera dagstidningsföretagen att ge ut talutgåvor av dagstidningar för synskadade. Verksamheten med stöd till radio- och kassettidningar har nu bedrivits i snart tre år av den statliga taltidningskommittén.

2.2 Bestämmelser för det statliga stödet

2.2.1 Regler och riktlinjer

Taltidningskommittén har bedrivit sitt uppdrag i enlighet med följande lagar och förordningar.

Lag (1981: 508) om radiotidningar (ändrad 1982: 520 och 1983: 495)

Förordning (1981: 512) om radiotidningar (omtryckt 1983: 499)

Lag (1982: 521) om ansvarighet för radio- och kassettidningar (ändrad 1983: 496)

Förordning (1982: 669) om stöd till radio- och kassettidningar (ändrad 1983: 500, 1984: 279 och 1985: 51)

Förordning (KRFS 1982: 9) med instruktion för taltidningskommittén (ändrad KRFS 1983: 16, 42 och 1985: 1)

Utöver de bestämmelser som har fastställts i dessa lagar och förordningar har vissa riktlinjer för verksamheten angetts i 1982 års proposition. Dessa riktlinjer är också avsedda att ligga till grund för taltidningskommitténs utvecklings- och utredningsarbete. Huvudpunkterna är följande.

Stödet bör i första hand avse kostnader för teknisk framställning och distribution av talutgåvor. I 1982 års proposition framhålls betydelsen av olika former av samverkan mellan dagstidningsföretag och andra intressenter för att uppnå största möjliga effekt av tillgängliga medel. Vidare anges att de redaktionella kostnaderna för utgivningsverksamheten bör täckas dels genom prenumerationsavgifter, dels genom tillskjutande av medel från tidningarna själva. Stöd som avser kostnader för det redaktionella arbetet får endast lämnas till tidningsföretag som enligt kommitténs bedömning saknar möjligheter att täcka sådana kostnader med egna medel.

Enligt bidragsreglerna skall en statsstödd talutgåva i görligaste mån vara förlagetrogen, även i fråga om annonsmaterialet. Högst hälften av sändningstiden för en radiotidning får upptas av annonser. Den bärande principen för urval av stödobjekt bör vara att stödet skall bidra till att så många synskadade som möjligt inom en region får tillgång till någon dagstidning. Även behovet av politisk mångfald skall beaktas.

I 1982 års proposition anges vidare att priset på talutgåvan bör motsvara abonnemangspriset på den tryckta förlagan, dels av jämställdhetsskäl, dels och framför allt för att ge en korrekt uppfattning om efterfrågan och det verkliga behovet av talutgåvor. En marknadsmässig bedömning sägs vara en ofrånkomlig förutsättning för verksamheten och ett riktmärke för en eventuell utveckling av stödet. Genom särskilt beslut den 16 juni 1983 har dock regeringen medgett att taltidningskommittén i vissa särskilda fall får pröva om en lägre prenumerationsavgift skall tillämpas för att kommittén genom jämförelser klarare skall kunna bedöma behovsaspekten och dess betydelse för en framtida utformning av stödet.

Stödmedel får också användas för mer långsiktiga investeringar i syfte att underlätta etableringen av radiotidningar. 1982 års proposition förutsätter att taltidningskommittén i samverkan med televerket skall undersöka förutsättningarna för ett sådant långsiktigt arbete och föreslå åtgärder i detta avseende. Regeringen får besluta om bemyndigande till beställning av större sådana investeringar. Stödmedel får också användas för tidsbegränsade bidrag till mindre, lokala projekt som syftar till nya, rationella former för utgivning av talutgåvor. För övrigt bör vid behandlingen av bidragsansökningar stor betydelse tillmätas valet av distributionsform.

Taltidningskommittén bör också enligt 1982 års proposition verka för att intressera tidningsföretagen för egna initiativ på området och skall efter en tids erfarenheter lämna förslag till en mer detaljerad författningsmässig reglering av stödet samt föreslå en lämplig administration av stödet i framtiden.

2.2.2 Taltidningskommitténs anvisningar

Taltidningskommittén får bestämma villkor för stödet och meddela de föreskrifter som behövs för verkställigheten av förordningen om stöd till radio- och kassettidningar.

Med stöd härav har kommittén utfärdat anvisningar för ansökan om statligt stöd. Huvuddragen i dessa är följande. Kommittén skall godkänna valet av distributionsform. Sökanden skall dokumentera sitt stödbehov med en utarbetad kostnadskalkyl och påvisa att åtgärder vidtagits för att försöka nedbringa utgivningskostnaderna genom olika former av samverkan. Sökanden skall vidare ta ut ett abonnemangspris för talutgåvan motsvarande det som gäller för den tryckta tidningen och förbinda sig att inte vid sidan av talutgåvan leverera den tryckta tidningen gratis till abonnenten. Sökanden skall slutligen medge att kommittén genom särskild expertis genomför spridningsanalyser och studier av abonnentreaktioner.

I sin tillämpning av stödreglerna och de kompletterande anvisningarna har kommittén i vissa frågor utvecklat följande praxis. I fråga om bidrag till redaktionella kostnader har kommittén inte ansett sig i princip kunna medge heltäckande kostnadsbidrag i de fall en tidning enligt kommitténs bedömning har haft möjligheter att i vart fall delvis egenfinansiera talutgåvan. För dubbelabonnemang på både en talutgåva och den tryckta förlagan har kommittén, i enlighet med branschpraxis för tidningseditioner, medgett en rabatt på högst 25 % på vardera utgåvan, dvs. kommittén har godtagit ett minimipris för dubbelabonnemang som motsvarar 150 % av priset för två enkelabonnemang. Till följd av det redan omnämnda regeringsbeslutet den 16 juni 1983 i prisfrågan har kommittén efter denna tidpunkt godtagit en lägre prissättning i vissa fall.

3 Taltidningskommitténs arbete

För att närmare belysa bakgrunden till kommitténs ställningstaganden återges i det följande en summering av kommitténs utredningsinitiativ och kommitténs slutsatser på vissa centrala punkter efter nästan två års verksamhet.

3.1 Utrednings- och utvecklingsinitiativ

Genom cirkulärskrivelser till samtliga dagstidningsföretag, artiklar i olika publikationer, intervjuer i lokalradion och läns- och kommunaltidningarna samt en bred upplysningsverksamhet riktad till regionala och lokala organ med skilda funktioner i informationssamhället har kommittén sökt främja intresset för utgivning av radio- och kassettidningar och stimulera till olika projekt och insatser på området.

Kommittén har i sammanhanget prövat möjligheten till samverkan. Vid informations- och kontaktkonferenser, vid samtal med tidningsledningarna och med representanter för primärkommuner och landsting har kommittén närmare diskuterat olika former för samverkan (via AV-centraler, läromedelscentraler, länsbibliotek osv.) och på grundval av inhämtade erfarenheter prövat förutsättningarna i olika alternativ.

Kommittén beslöt tidigt att följa upp den bidragsfinansierade utgivning av radio- och kassettidningar och att anlita särskild expertis för studier av verksamheten, främst i syfte att klarlägga abonnenternas behov av och syn på talutgåvorna. Dessa undersökningar och analyser har redovisats i bilaga till kommitténs betänkande och i kompletterande rapporter som ingivits till regeringen.

Kommittén har vidare uppmärksammat frågan om adekvat mottagarapparatur för FM-sända talutgåvor. Försök med radiosända talutgåvor har bedrivits i stockholmsområdet. För försöken utvecklades en särskild ut-

rustning för mottagning och uppspelning hemma hos abonnenten. Med utgångspunkt i dessa erfarenheter bildade kommittén hösten 1982 tillsammans med företrädare för styrelsen för teknisk utveckling, televerket, Handikappinstitutet, SRF, Sjukvårdshuvudmännens upphandlingsbolag och Stockholms läns landstingskommun en projektgrupp med uppdrag att utarbeta en mottagarutrustning som skulle kunna serietillverkas och användas för verksamheten med radiotidningar. Arbetet har lett fram till att en första serie om 1 000 apparater kan börja levereras under första hälften av år 1985. Kommittén har med riksdagens och regeringens godkännande lämnat leverantören en ekonomisk garanti av högst 1 255 000 kr. att gälla längst intill utgången av år 1990.

Kommittén har även följt de i prop. 1982/83: 137 om radiotidningar m. m. omnämnda försöken med överföring av datorsatt tidningstext för återgivning i s. k. syntetiskt tal och/eller punktskrift. Försöken bedrivs av Göteborgs-Posten i samverkan med Chalmers tekniska högskola, SRF och STU och har öppnat nya möjligheter för distribution av dagstidningsmaterial till synskadade.

3.2 Stödverksamheten

Mycket tyder enligt kommittén på att flerdagartidningar bör välja radiosändning som distributionsform. I avvaktan på att bl. a. frågan om lämplig mottagarutrustning kan lösas stöder taltidningskommittén tidningar som är beredda att framställa bud- eller postdistribuerade kassettidningar. Berörda tidningsföretag har dock framhållit att man i princip klart föredrar radiodistribution. Sju tidningsföretag har på kommitténs särskilda hemställan – kompromissvis och i avvaktan på att apparater för FM-sända talutgåvor blir tillgängliga – förmått starta eller fullfölja tidigare pågående utgivning av kassettidningar.

Hur bidragen har fördelats av kommittén på olika tidningar framgår av följande tabell. Årsbidragen är framräknade med utgångspunkt från de bidragsbelopp som tidningsföretagen faktiskt erhållit som stöd för kassettidningsutgivning under i huvudsak första halvåret 1984. Vid tidpunkten för betänkandets färdigställande pågick fortfarande förhandlingar om förlängning av bidragsgivningen för tiden juli 1984–juni 1985. Bidragen till Barometern och Östra Småland avser, omräknat till helårsvärde, tidsbegränsade prov med telefonsända utgåvor till sammanlagt 20 synskadade abonnenter.

Tidningsföretag	Utgivningsdag/ vecka	Årsbidrag (tkr)	Antal abonnenter (juni 1984)
Barometern	6	630	20
Kronobergaren	6	750	119
Norrbottnenskuriren	6	733	82
Norrländska			
Socialdemokraten	6	733	120
Ny Dag	1	144	55
Svenska Dagbladet	7	3 000	366
Tempus	4	500	60
Östgöten	6	916	45
Östra Småland	6	630	20
Summa		8 036	887

I avvaktan på beslut med anledning av utredningsförslagen har kommittén ansett att redan pågående (resp. planerad) bidragsfinansierad utgivning av talutgåvor måste få fullföljas under i princip oförändrade ekonomiska förutsättningar och med sikte på en successiv övergång till radiodistribution. Detta bör ske inte minst av hänsyn till abonnenterna, den engagerade personalen och tidningsföretagen som sådana.

Kommittén har vidare förutsatt att omförhandling om träffade uppgörelser skall äga rum för det fall att övergång sker till radiodistribution under det kommande budgetåret.

Med nuvarande distributionsform och nu gällande stöd villkor torde enligt kommittén antalet kassettidningar – även med en mycket generös tolkning av stöd villkoren – inte kunna sättas högre än 10 till 12 utgåvor. Inte ens efter övergång till radiodistribution för mottagning på kassett hos synskadade abonnenter torde den nuvarande medelsramen medge utgivning av fler än 12 till 15 talutgåvor.

Med utgångspunkt från sina erfarenheter av den tänkbara marknaden och kostnaderna för den hittills stödda utgivningen har kommittén gjort försök att uppskatta det sannolika antalet abonnenter och de troliga kostnaderna för verksamheten i varje särskilt fall. Hänsyn har tagits till tidningarnas periodicitet, upplaga och hushållstäckning inom resp. utgivningsområde. Två alternativ har räknats fram; ett för samtliga dagstidningar (146) och ett för enbart högtäckningstidningar (84).

Resultatet av dessa skattningsförsök blir att merkostnaden för tidningarna skulle bli ca 100 milj. kr. om samtliga tidningar inkluderas och ca 65 milj. kr. om endast högtäckningstidningarna tas med i beräkningarna. Det förväntade antalet abonnenter har antagits uppgå till 14 000 respektive 12 000 personer.

Kommittén understryker osäkerheten i bedömningen och framhåller att den av naturliga skäl grundas på tämligen schablonmässiga antaganden. Säkrare bedömningar får anstå till dess verksamheten blivit fastare etablerad och ytterligare försök, förslagsvis i delvis nya former, har kunnat genomföras och utvärderas.

3.3 Erfarenheter av stödverksamheten

Kommitténs ställningstaganden i fråga om lämplig stödmodell bygger på berörda intressenters reaktioner på utgivningsverksamheten och därav följande slutsatser beträffande den gällande stödordningens ändamålsenlighet.

3.3.1 Synskadades reaktioner

Genom anlitande av vetenskaplig expertis har kommittén undersökt gruppen kassettidningsläsare och deras åsikter om kassettidningarna och dessutom kassettidningarnas utformning och förhållande till den tryckta förlagan. Kommittén klargör att gruppen synskadade som helhet på flera sätt avviker från befolkningsgenomsnittet, främst genom genomsnittligt lägre utbildning, högre medelålder och större andel kvinnor. Detta är faktorer som i massmedieforskningen visat sig ha relativt stort samband med begränsade informationsresurser.

Av den undersökta gruppen kassettidningsläsare är det framför allt yngre synskadade som tar del av kassettidningar. De yngre är över huvud taget en relativt informationsstark grupp. Där finns också en större andel med högre utbildning, aktivt föreningsintresse och aktivt politiskt engagemang. Dessa förhållanden återspeglas bl. a. i att talutgåvorna av de mer specialinriktade tidningarna *Tempus* och *Ny Dag* har fler yngre läsare än talutgåvorna av länstidningarna *Norrländska Socialdemokraten*, *Norrbottens-Kuriren* och *Kronobergaren*. I relativa tal utgör yngre synskadade en betydligt större andel av kassettidningsläsarna än av gruppen synskadade totalt.

Kassettidningens innehåll är kvantitativt begränsat jämfört med förlagan. Genom omsorgsfull redigering berörs dock ca 30–40 % av förlagens textvolym och motsvarande andel av mängden artiklar. Proportionerna mellan de olika avsnitten speglar i huvudsak förlagens med undantag av annonserna som får jämförelsevis litet utrymme. En viktig faktor i sammanhanget är att kassettidningen till större delen – ca 80 % – innehåller sådant material som inte samma dag förekommer i andra för synskadade tillgängliga medier. Bland de olika innehållstyperna i kassettidningen sätts lokala nyheter, inrikesnyheter och familjenytt främst, i nu nämnd ordning.

Kassettidningen har rönt stor uppskattning bland läsarna. Den tekniska kvaliteten bedöms mycket positivt. Flertalet är nöjda med en speltid av 60 minuter. En klar majoritet anser det viktigt att det finns kassettidningar med olika politisk färg, även om uppfattningen om den politiska överensstämmelsen mellan kassettidningen och förlagan varierar. 85 % av läsarna finner kassettidningen prisvärd, och mer än 90 % betraktar sin talutgåva som bra eller mycket bra. Kassettidningen fyller en viktig social och kommunikativ funktion i läsekretsen. Den förstärker synskadades delaktighet i samhällslivet.

3.3.2 Tidningsutgivarnas reaktioner

Kommittén konstaterar att tidningsutgivarnas intresse för utgivning enligt gällande regler av radio- och kassettidningar är begränsat. Utgivarna har genomgående avvisat varje form av egen delfinansiering av verksamheten och har framfört eftertryckliga krav på full nettokostnadstäckning samt strikt jämställdhet mellan olika tidningar vid fördelning av det statliga stödet. Principen att varje tidnings ekonomiska bärkraft skall vägas in accepteras inte. Utgivarna anför också betänkligheter angående anställning av journalister för redigering av talutgåvan så länge inte ett flerårigt stöd kan påräknas. Kritik har också riktats mot att stödreglerna inte tillåter redaktionellt samarbete mellan två eller flera dagstidningar genom viss gemensam text eller i annan form.

Tidningsutgivarna har vidare över lag förklarat sig föredra radiodistribution, av praktiska skäl. Med radiodistribution bortfaller hela kopieringsmomentet och den ofta svårhanterliga buddistributionen, vilket också ger fördelen av en senare "pressläggning" av talutgåvan. De sju tidningsföretag som på kommitténs särskilda hemställan har accepterat att ge ut en kassettidning har gjort detta endast kompromissvis och i avvaktan på att mottagarutrustningar för radiotidningar kan göras tillgängliga.

De tidningsutgivare som startat utgivning av en kassettidning anser att marknadens reaktioner inneburit en klar missräkning. Den potentiella mottagargruppen har varit svår att bestämma och svår att nå ut till. Bl. a. saknas pålitlig statistik. Av de presumtiva abonnenterna har långt färre än väntat visat sig vara intresserade av en kassettidning, trots intensiv marknadsföring. Konkurrenten från befintliga läns- och kommuntaltidningar, som sprids gratis eller mot en symbolisk avgift, anses också av tidningsutgivarna försvåra en effektiv spridning av kassettidningar.

3.3.3 Marknad och målgrupp

Kommittén framhåller att marknaden för radio- och kassettidningar är svår att precisera. Med utgångspunkt i SRF:s omfattande insikter och erfarenheter på området antas marknaden primärt utgöras av sådana personer vars synskada är så grav att ljudmediet är den naturliga kanalen för information. Denna grupp motsvaras i stort sett av dem som står upptagna i SRF:s socialmedicinska register. Av ca 30 000 registrerade bedöms ungefär hälften vara i det närmaste helt beroende av ljudmedier (eller punktskrift).

En rimlig uppskattning är att ungefär 20 000 personer kan antas uppfatta kassetten som ett naturligt medium. Dessa skulle då kunna betraktas som den egentliga marknaden för radio- och kassettidningar. Möjligen bör antalet minskas med ytterligare något tusental personer vilka vid sidan av sin synskada har funktionsnedsättningar som gör det svårt att hantera en kassettspelare.

Under förutsättning att de befintliga läns- och kommunaltidningarna genom utvecklingen av radio- och kassettidningar ändrar sin redaktionella inriktning och i mindre utsträckning återger dagstidningsmaterial kan förstahandsmarknaden för talutgåvor av dagstidningar antas uppgå till 17–18 000 personer. Med nuvarande redaktionella inriktning av läns- och kommunaltidningar och med ett kännbart pris för dubbelabonnemang på både förlagan och talutgåvan av en dagstidning torde dock förstahandsmarknaden inte kunna uppskattas till mer än ca 12 000 abonnenter.

Kommittén drar slutsatsen att marknadens storlek tills vidare bör bestämmas till 12 000 resp. 17 à 18 000 personer inom den SRF-registrerade gruppen. Ytterligare abonnenter kan tillkomma från totalgruppen synsvaga (200 000) eller från grupper med andra handikapp.

De sju kassettidningar som under en längre period givits ut med statligt stöd hade i juni 1984 ännu inte uppnått en sammanlagd upplaga på 1 000 exemplar. I de län där kassettidningarna kommer ut har samtidigt de gratis eller mot en symbolisk avgift tillhandahållna lågperiodiska läns- och kommunaltidningarna en sammanlagd upplaga på ca 4 000 exemplar. Kommittén förmodar att antalet abonnenter på kassettidningarna kan stiga i den mån dessa taltidningar ändrar redaktionell inriktning och om samtidigt olikheterna i prissättningen jämnas ut.

Kommittén konstaterar dock att försöken med kassettidningar från början, om än av olika skäl, mött ett oväntat ihållande köpmotstånd. Vissa tecken tyder dock på att den höga uppskattningen från läsarna i förening med den särskilda rabatten vid dubbelabonnemang i det långa loppet kan komma att bryta detta motstånd.

4 Allmänna överväganden

Taltidningskommitténs erfarenheter understryker behovet av att förbättra synskadades tillgång till dagstidningar. Abonnentreaktionerna har genomgående varit positiva. Bl. a. framhålls kassettidningens betydelse för att bryta en ofta känd social isolering. Genom att kassettidningarna till stor del innehåller material som inte samma dag återfinns i andra för synskadade tillgängliga medier har informationssituationen och samhällsförankringen breddats och förstärkts. Ett stort antal remissinstanser har också pekat på detta förhållande och understrukit vikten av fortsatta ansträngningar i denna riktning. För egen del anser jag att verksamheten med talutgåvor av dagstidningar bör utvecklas vidare.

När det gäller de praktiska formerna för verksamheten ger kommitténs erfarenheter en mer splittrad bild, främst i fråga om ansvarsfördelning och finansiering. I den modell som låg till grund för riksdagens beslut tilldelades tidningsföretagen en framskjuten roll. I 1982 års proposition angavs att det borde ligga i en tidnings naturliga intresse att inom sitt spridnings-

område nå ut till så många människor som möjligt, även synskadade. Utgivningsverksamheten borde, i vart fall vad gäller den redaktionella framställningen, bedrivas under respektive tidningsföretags juridiska och organisatoriska ensamansvar. Det faktum att statligt bidrag skulle kunna erhållas för utgivning av en talutgåva sades inte heller befria tidningsföretagen från att för sin del allvarligt pröva möjligheterna att med egna medel åtminstone delvis bekosta sådan verksamhet. Detta borde särskilt gälla för tidningsföretag med god ekonomisk bärkraft. Det ansågs också befogat att en särskild prenumerationsavgift för talutgåvan motsvarande priset för den tryckta tidningen skulle ställas som villkor för erhållande av statsbidrag. I sammanhanget erinrades om handikapputredningens förslag (SOU 1976: 20) att kostnaderna för talutgåvor av dagstidningar borde betraktas som en normal kostnad för tidningarna och täckas på samma sätt som tidningarnas övriga kostnader.

Taltidningskommittén har i sin verksamhet inte förmått något tidningsföretag, oavsett ekonomisk ställning, att bidra till kostnaderna för utgivning av en talutgåva. Både i enskilda förhandlingar och centralt genom sin organisation TU har tidningsutgivarna frånsagt sig varje form av ekonomiskt eller presspolitiskt ansvar för en sådan utgivning. Verksamheten i sin helhet bör enligt tidningarna vara en statlig angelägenhet och finansieras med allmänna medel. Mot bakgrund av sina entydiga erfarenheter i frågan drar kommittén slutsatsen att statlig helfinansiering är en förutsättning för att utgivningen av radio- och kassettidningar skall kunna bibehållas och breddas. Ett flertal remissinstanser, bl. a. statens handikappråd, SÖ, SIL, Kommunförbundet, TU och SRF, delar kommitténs uppfattning.

Med hänsyn till vad kommittén och remissinstanserna anför i frågan är jag beredd att modifiera finansieringsmodellen för att underlätta fortsatta försök med utgivning av talutgåvor. Det är i och för sig naturligt att tidningsföretagen bidrar ekonomiskt. De mycket omfattande indirekta och direkta statliga stöden till dagspressen har införts för att trygga konkurrens och mångfald i tidningsutbudet i syfte att tillförsäkra medborgarna bästa möjliga tillgång till nyhetsförmedling och opinionsbildning. Under det fortsatta utvecklingsarbetet anser jag dock att det statliga stödet bör utgå i särskild ordning och beräknas så att utgivningsverksamheten kan bekostas till alla delar.

Mitt förslag i denna del betingas av en strävan att underlätta för kommittén att fullgöra sitt uppdrag. Det är enligt min mening angeläget att kommittén kan pröva utgivning av radio- och kassettidningar i väsentlig omfattning så att kommittén kan skapa bästa möjliga underlag för fortsatta bedömningar i frågan. I detta perspektiv anser jag det också befogat att tillstyrka kommitténs förslag att ett starkt rabatterat prenumerationspris på dubbelabonnemang av både en talutgåva och dess tryckta förlaga skall kunna tillämpas under kommitténs fortsatta arbete.

Kommittén och vissa remissinstanser anför att prisets betydelse för efterfrågan på talutgåvor är oklar. Vissa tecken tyder dock på att framför allt priset för dubbelabonnemang av flera synskadade anses vara alltför högt för att motivera abonnemang. Detta gäller särskilt i relation till priset på läns- och kommunaltidningar, som distribueras gratis eller till en symbolisk avgift. Det står vidare klart att prenumerationsintäkterna är av mindre betydelse för tidningsutgivarna, eftersom marknaden är så begränsad att intäkterna jämfört med kostnaderna är i det närmaste försumbara. Att kalkylera med nämnvärda prenumerationsintäkter vid tilldelning av stöd är f.n. knappast realistiskt. Av dessa skäl anser jag att priset för dubbelabonnemang bör rabatteras. Motivet för mitt förslag är att underlätta fortsatta försök med utgivning av talutgåvor och därmed kommitténs möjligheter till en mer fullständig bedömning av verksamhetens ändamålsenlighet.

Taltningskommittén redovisar betydande svårigheter att förena kravet på innehållet i en radio- eller kassettidning med den anvisade resursramen och det av riksdagen fastställda målet att stödet skall bidra till att så många synskadade som möjligt inom en region får tillgång till någon dagstidning och att behovet av politisk mångfald beaktas.

En radio- eller kassettidning skall till innehållet enligt gällande bestämmelser i görligaste mån överensstämma med den tryckta förlagan. I 1982 års proposition framhålls att talutgåvan bör följa förlagens uppläggning och återspegla den politiska och ideologiska profilen. Ambitionen är att talutgåvan så nära som möjligt skall ansluta till förlagan. Just troheten mot förlagan utmärker talutgåvan i jämförelse med t. ex. läns- och kommunaltidningar.

Taltningskommittén framhåller att med en strikt bindning till en förlaga kan de anslagna medlen inte räcka till utgivning av mer än 10 till 12 kassettidningar eller 12 till 15 FM-sända radiotidningar. Ställda mot utgivningskostnaderna innebär innehållskriterierna enligt kommittén en begränsning av möjligheterna att nå ett större antal synskadade med talutgåvor och även möjligheterna till en önskvärd politisk mångfald i det statsstödda utbudet.

Dessa slutsatser påverkas inte nämnvärt av de möjligheter till samverkan som redovisas i 1982 års proposition och som har prövats av kommittén. I 1982 års proposition förespråkas teknisk men däremot inte redaktionell samverkan, av naturliga skäl då talutgåvan förutsätts vara en förlagetrogen version av en enda dagstidning. För utgivning av på band inlästa radio- och kassettidningar ligger de stora och helt avgörande kostnaderna på det redaktionella arbetet. Enligt kommittén kommer talutgåvor av dagstidningar under överskådlig tid och för den helt övervägande delen av den berörda mottagargruppen att bestå av sådana inlästa sammandrag av dagstidningar. Så länge tyngdpunkten i verksamheten ligger på inlästa och redigerade versioner av dagstidningar kan utgivningskostnaderna påtagligt reduceras endast genom redaktionell samverkan.

Med utgångspunkt i dessa resonemang anger taltidningskommittén ett antal motiv för försök med utgivning av redaktionellt samproducerade talutgåvor. Det första motivet är universalitetsprincipen. Om stödet till verksamheten blir permanent, bör detta stå öppet för alla typer av dagstidningar, även sådana med små upplagor och/eller gles utgivning. Det framstår enligt kommittén som principiellt stötande och praktiskt svårhanterligt att göra avsteg från denna regel.

Det andra motivet är att i uppdragets anda utforma de praktiska arrangemangen så att möjligheter till samverkan och gemensamt resursutnyttjande beaktas, t. ex. genom inrättande av taltidningscentraler. Även i det fallet förutsätts dock universalitetsprincipen gälla.

Det tredje motivet är att söka få till stånd verksamhetsformer som medger politisk mångfald i utbudet inom en region samtidigt som kostnaderna kan hållas nere. En redaktionell samverkan vad gäller det allmänna nyhetsmaterialet men med skild presentation av det politiskt och i andra avseenden profilerade stoffet framstår som en ändamålsenlig metod.

Det fjärde motivet sägs vara att inte låta det ouppnåeliga bästa bli det godas fiende. Ideallösningen – förlagetrogna talutgåvor av samtliga dagstidningar – synes enligt kommittén inte ligga inom räckhåll. För kommittén har det i denna situation framstått som naturligt att också pröva andra former som kan förbättra synskadades försörjning med information om innehållet i dagstidningar, även om dessa former ej helt skulle motsvara ursprungliga önskemål. En friare prövning av olika utgivningsformer inom en given anslagsram bör enligt kommitténs mening bidra till att effektiva former kan skapas för synskadades försörjning med dagstidningar.

Med utgångspunkt i detta resonemang föreslår kommittén att försök får göras med två olika modeller för samproduktion, benämnda alternativ II resp. III i kommitténs betänkande.

Alternativ II innebär i korthet att två eller flera tidningsutgivare går samman och framställer en talutgåva vars första hälft i huvudsak speglar resp. tidnings innehåll. Den andra hälften utformas gemensamt för alla samverkande tidningar och är en sammanställning av materialet i dessa tidningar. Varje tidning erbjuder abonnemang på den talutgåva vars första hälft återger tidningens egen profil. I modellen bevaras de medverkande tidningarnas egenkaraktär, samtidigt som talutgåvan i sin helhet erbjuder en mer fullständig nyhetstäckning än separata och egenredigerade förlagetrogna talutgåvor.

Alternativ III innebär att två eller flera tidningar inrättar en gemensam redaktion och ställer sitt samlade material till förfogande. Redaktionen framställer en enda talutgåva på grundval av det totala tidningsstoffet. Medverkande tidningar erbjuder var för sig eller gemensamt genom redaktionen abonnemang på den gemensamt utarbetade talutgåvan. Alternativet är enligt kommittén överlägset om man istället för förlagetrohet betonar värdet av en utgåva med ett fylligt och effektivt framställt tidningsinnehåll. Alternativet är emellertid attraktivt i första hand av kostnadsskäl.

Förslaget att öppna stödet även för någon form av redaktionellt samproducerade talutgåvor har mött blandade reaktioner i remissbehandlingen. TPB, presstödsnämnden, statskontoret, några av UHÄ:s underremisser, TCO och SJF ansluter sig till kommitténs resonemang och tillstyrker att försök får göras. Kommitténs redovisade svårigheter med den gällande stödmodellen, liksom praktiska och ekonomiska skäl, talar enligt dessa instanser för effektivare samverkan i verksamheten. SR tillstyrker med tvekan och TU uttalar förståelse för ambitionen att åstadkomma en billigare framställningsform.

Andra remissinstanser, främst socialstyrelsen, statens handikappråd och SRF, avvisar redaktionell samverkan. De anser att den bärande principen för verksamheten skall vara största möjliga jämlikhet mellan synskadade och seende. Ett led i denna jämlikhet är möjligheten att fritt få välja sin tidning och fritt få välja en talutgåva med en viss politisk profil. SRF pekar också på de mycket positiva abonnentreaktionerna och hävdar att detta är en bekräftelse på den förlagetrogna modellens ändamålsenlighet. SRF anser att redaktionellt samproducerade talutgåvor ligger alltför nära de befintliga läns- och kommunaltidningarna. De kan därmed inte sägas tillgodose behovet av dagstidningsinformation.

När det gäller valet mellan alternativ II och III gäller att remissinstanserna i allmänhet är mer benägna att förorda alternativ II. Både TU och SRF avvisar alternativ III med argumentet att en sådan talutgåva ligger alltför långt ifrån en dagstidning. TU har dock aktualiserat frågan om inte en utveckling av de befintliga länstidningarna är ett nog så lämpligt alternativ till samproducerade talutgåvor. Ett sådant utvecklingsarbete kan enligt TU vara en rimlig modell i avvaktan på att nya tekniska förutsättningar skapas för en vidare distribution av innehållet i alla dagstidningar till synskadade. Det finns också skäl att notera att flera tidningsföretag under förhandlingar med kommittén kritiserat förhållandet att stödreglerna inte tillåter redaktionellt samarbete mellan två eller flera dagstidningar genom gemensam text eller i annan form.

För egen del är jag beredd att i princip godta kommitténs resonemang. Själva grunden för mitt ställningstagande är att den hittillsvarande stödordningen inte har fungerat tillfredsställande i praktiken. Endast ett fåtal tidningar har efter långtgående förhandlingar förmåtts påbörja utgivning av talutgåvor. Till detta kommer att kommitténs beräkningar av kostnaderna för en riksomfattande verksamhet enligt gällande modell ligger högt över vad som kan förväntas kunna avsättas för ändamålet. Det är därför särskilt viktigt att försöka skapa en stödordning som ger bästa möjliga effekt av de medel som nu är tillgängliga och som i en framtid kan väntas bli det.

För ett visst nytänkande talar också det förhållandet att förlagetroheten i en talutgåva – dvs. den bärande principen i den gällande stödmodellen – redan av praktiska skäl är begränsad och relativ. Trots de aktning svärda resultat som utgivande tidningsföretag nått i fråga om redigeringen av

talutgåvorna, kvarstår det faktum att en förlagetrogen talutgåva enligt vad kommittén anför endast rapsodiskt och till mindre än hälften berör förlagans innehåll. Det går inte att överföra innehållet i en dagstidning till ett ljudband på 60 eller 90 minuter. Däremot finns det trots materialbegränsningen i talutgåvan förutsättningar att återspegla förlagans åsiktsprofil och ideologiska inriktning.

Vidare finner jag det svårt att helt bortse från vad kommittén anför om marknadens storlek. Om totalmarknaden för talutgåvor är lägre än 20 000 personer är det enligt min mening naturligt att försöka skapa en utgivningsmodell där förhållandet mellan utgivningskostnader och mottagargruppens storlek blir rimligt.

Av dessa skäl biträder jag kommitténs förslag att försök bör göras med i någon form redaktionellt samproducerade talutgåvor. Med hänsyn till vad som har anförts av remissinstanserna anser jag dock att samproduktionen i nuvarande läge inte bör föras alltför långt. Jag är därför inte f. n. beredd att förorda en samproduktion i enlighet med kommitténs alternativ III eller i form av samgående med läns- och kommuntidningarna. Samproduktionen bör läggas på den nivå som skisseras i kommitténs alternativ II, dvs. halva talutgåvan bör innehålla material från en enda dagstidning och återspegla förlagans politiska och åsiktsbildande profil, medan andra hälften bör kunna innehålla samredigerat allmänt nyhetsmaterial från flera tidningar. På så sätt kan enligt min mening den viktigaste aspekten av förlagetroteten bevaras, samtidigt som produktionen blir billigare och mer rationell. Synskadade ges möjligheter att välja mellan talutgåvor som är profilerade i det opinionsbildande stoffet.

Förslaget nödvändiggör vissa ändringar i den lagtekniska regleringen av verksamheten, främst i fråga om definitionen av en radio- eller kassettidning och ansvaret för utgivningsverksamheten. Hur ändringarna i lagen (1981: 508) om radiotidningar bör utformas i detalj återkommer jag till i det följande.

Chefen för justitiedepartementet kommer senare att föreslå regeringen att lägga fram förslag till ändring i lagen (1982: 521) om ansvarighet för radio- och kassettidningar.

Jag vill framhålla att jag i mitt ställningstagande till verksamhetens huvudsakliga inriktning har tagit intryck av vad kommittén anför om den tekniska utvecklingen. Kommittén visar i sina analyser att informations-teknologin har utvecklats mycket snabbt. Det finns redan tekniska möjligheter att genom etersändning direkt överföra den datorlagrade texten i ett tidningsföretags sättningsdator till mottagare för syntetiskt tal eller punktskriftsterminaler hos synskadade abonnenter. Med olika sök- eller bläddringssystem kan en synskadad med relativt enkla handgrepp överblicka och välja i textmaterialet. Systemet har den stora fördelen att en sådan dataöverförd tal- eller punktskriftsutgåva inte kräver någon som helst särskild redigering. Jämligheten med seende läsare blir långt större än i fråga om bandade sammandrag av tidningarna.

Tills vidare befinner sig dock denna verksamhet på försöksstadiet. Program- och systemutvecklingen pågår, och kostnaderna för de tekniska komponenterna och systemet i sin helhet är i dagsläget för höga för att metoden skall kunna omsättas i praktiken i bred omfattning. Utvecklingen går emellertid fort, och kommittén och en enhällig remissopinion anser att systemet så småningom skall kunna vara även ekonomiskt realistiskt. Jag kommer i det följande att föreslå att anslaget för stöd till radio- och kassettidningar höjs med 2 milj. kr. Dessa medel bör under budgetåret 1985/86 användas för utveckling och tillverkning av mottagarutrustningar för överföring av datorlagrad tidningstext till synskadade.

Jag övergår nu till att närmare utveckla de olika delfrågorna i anslutning till mitt ställningstagande i fråga om verksamhetens fortsatta utformning.

5 Delfrågor

5.1 Utgivningsformer

Mitt förslag: Stödverksamheten med förlagetrogna radio- och kassettidningar bör kompletteras med praktiska försök med utgivning av talutgåvor vars ena hälft utgörs av förlagetrogen, unik text från en enda tidning och den andra hälften av redaktionellt samproducerat allmänt nyhetsmaterial från två eller flera tidningar. Försöken bör i övrigt bedrivas enligt de riktlinjer som skisseras i kommitténs alternativ II.

Taltidningskommitténs förslag: Alternativ II i kommitténs betänkande. Samverkande tidningar inom ett län, en tidningsregion e.d. erbjuder synskadade abonnemang på en radio- eller kassetutgåva som i huvudsak speglar respektive tidnings innehåll. De samverkande tidningarna inrättar en gemensam redaktion i syfte att förenkla produktionen och samtidigt kunna erbjuda synskadade en bättre återspeglning av aktuella händelser.

Varje dagstidning svarar för sin hälft av en talutgåva. Den andra hälften utformas gemensamt för alla samverkande tidningar och med utnyttjande av det samlade materialet i dessa tidningar. Varje tidning kan härigenom erbjuda en till hälften unik talutgåva med egna ledare, eget kultur- och debattstoff m. m., under det att den andra hälften av innehållet är gemensam för flera tidningar. Samverkan på detta sätt mellan flera tidningar bör öka möjligheterna att åstadkomma den eftersträfvade politiska mångfalden. Läsaren abonnerar direkt hos den eller de tidningar han/hon föredrar.

Remissinstanserna: Meningarna är delade. De som förordar förslaget pekar på ekonomiska och praktiska fördelar, större förutsättningar för att vinna gehör hos tidningsföretagen samt att fler talutgåvor kan framställas och komma ett större antal synskadade till del. De som är emot förslaget, bl. a.

SRF, anser att grunden för verksamheten skall var största möjliga jämlikhet mellan synskadade och seende. Talutgåvan skall därför i görligaste mån ha samma prägel som förlagan och framställas under samma redaktionella ledning. TU vill inte tillstyrka förslaget med hänsyn till att en rad principiella och rättsliga frågor måste penetreras närmare.

Skälen för mitt förslag: Jag har i det föregående motiverat mitt ställningstagande i denna fråga. Praktiska och ekonomiska skäl talar för att denna utgivningsform bör provas. I modellen kan egenkaraktären i olika medverkande tidningar bevaras, samtidigt som talutgåvan kan erbjuda en mer fullständig nyhetstäckning än förlagetrogna, separat redigerade utgåvor. Utgivningsformen förutsätter samverkan i betydande utsträckning och ligger därmed i linje med 1982 års proposition, som framhåller betydelsen av att tillvarata olika möjligheter till gemensamt resursutnyttjande.

En gemensam redaktion för utgivning av en samproducerad radio- eller kassettidning bör kunna förläggas antingen hos en medverkande tidning eller i anslutning till institutioner med annan likartad verksamhet, t. ex. en AV-central, ett länsbibliotek e. d. som ger ut en läns- eller kommuntidning. I det senare fallet skulle möjligen lokala och tekniska resurser, som för närvarande endast utnyttjas under begränsad tid eller under en kortare del av dygnet, kunna utnyttjas mer rationellt och ekonomiskt.

Försök enligt den nu förordade modellen bör ske parallellt med utgivningsverksamhet enligt hittills gällande regler och bör utvärderas i jämförande analyser. Syftet med försöken bör vara att pröva om de beräknade ekonomiska och praktiska fördelarna är sådana att etableringen av talutgåvor för synskadade underlättas och att undersöka om modellen kan öppna möjligheter för en bredare och mer mångsidig verksamhet med talutgåvor. Det är viktigt att noggrant följa upp läsarreaktionerna och undersöka huruvida en verksamhet i denna form kan var en framkomlig väg för att förbättra synskadades tillgång till innehållet i dagstidningar.

5.2 Rättsliga frågor

5.2.1 Den radiorättsliga regleringen

Mitt förslag: Lagen om radiotidningar ändras så att dess bestämmelser kan tillämpas också för en ny typ av radiotidning. Den nya radiotidningen skall bestå av två delar. Den ena delen skall vara en version av en enda dagstidning. Den andra delen skall innehålla en sammanställning av material ur flera dagstidningar, av vilka versioner sänds som radiotidningar. Sändningstillstånd ges till ägaren av förlagan till den del av radiotidningen som är en version av en enda tidning.

Taltidningskommitténs förslag: En verksamhet med samproducerade talutgåvor enligt alternativ II bör kunna bedrivas efter endast begränsade förändringar i lagen om radiotidningar. Bland annat bör kravet att det är ett tidningsföretag som svarar för sändningarna kunna kvarstå.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inte närmare berört den radiorättsliga reglering som är nödvändig för att möjliggöra försök enligt kommitténs alternativ II.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare förordat att försök görs med utgivning av talutgåvor vars ena hälft innehåller material ur en enda dagstidning och vars andra hälft innehåller en sammanställning av material ur flera tidningar. I avsnitten 4 och 5.1 har jag utförligt motiverat varför jag anser att sådana försök bör göras.

När det gäller valet av distributionsform kommer jag i det följande att förorda att radiodistribution prioriteras i den fortsatta verksamheten. Jag skall därför till en början något uppehålla mig vid allmänna regler om rundradiosändning och gällande bestämmelser för sändning av radiotidningar.

De grundläggande reglerna om rundradio återfinns i radiolagen (1966:755). Radiolagen innehåller bl. a. regler om vem som har rätt att sända radioprogram i rundradiosändning och regler om hur denna rätt skall utövas. Lagen inleds med definitioner av vissa begrepp såsom radioprogram och rundradiosändning. Med radiolagens definitioner blir radiodistribution av en dagstidning en rundradiosändning av ett radioprogram även om sändningen är avsedd endast för synskadade (se närmare härom i prop. 1980/81: 166 s. 5 f).

Enligt radiolagen har de företag som regeringen bestämmer rätt att sända radioprogram i rundradiosändning från sändare här i landet.

Sändningar av dagstidningar kan emellertid inte ske med stöd av radiolagen annat än i begränsad omfattning. Radiolagen uppställer nämligen krav på opartiskhet och saklighet i programverksamheten. Dessa krav kan inte upprätthållas vid sändning av en tidnings innehåll eftersom motsvarande krav inte gäller vid framställning av tidningen. För att göra det möjligt att sända dagstidningar i radio antog riksdagen, som jag tidigare nämnt, lagen (1981: 508) om radiotidningar (ändrad 1982: 520 och 1983: 495). Lagen föreskriver undantag från radiolagens krav på opartiskhet och saklighet och innehåller även andra avvikelser från radiolagen.

Enligt 1 § lagen om radiotidningar förstås med radiotidning en för synskadade avsedd, i rundradiosändning sänd version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks och som har dagspresskaraktär (förlagan). Radiotidningar får inte sändas utan medgivande av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Tillstånd att sända ges till ägaren av en nyhetstidning som ges ut här i landet. Tillstånd får meddelas endast om

förlagan kommer ut minst en gång i veckan och om den — såvida inte särskilda skäl föranleder annat — under det senaste året haft en upplaga som genomsnittligt överstiger tvåtusen exemplar per utgivningstillfälle.

Radiotidningen skall helt eller delvis återge texten i förlagan. Sändning av annonsmaterial får endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Om en radiotidning inte återger all redaktionell text i förlagan, får högst hälften av sändningstiden vid ett sändningstillfälle användas för annonsmaterial. Utöver material som förekommer i förlagan får radiotidningen endast innehålla uppgifter om hur materialet i sändningen disponerats.

Tillstånd att sända en radiotidning får endast förenas med villkor avseende sändningstid samt placeringen, frekvensen och effekten hos sändaren. Sändningstillståndet kan återkallas om den som fått det bryter mot lagen om radiotidningar eller mot något villkor som meddelats för tillståndet. Vidare finns en bestämmelse om att den som bryter mot villkor för tillståndet skall dömas till böter.

Som jag tidigare nämnt gäller inte radiolagens krav på opartiskhet och saklighet för radiotidningar. Inte heller gäller bestämmelsen i 7 § radiolagen om programgranskning av radionämnden.

Jag övergår nu till att behandla de frågor om ändringar i regleringen som bör aktualiseras i detta sammanhang.

Tillstånd till rundradiosändning av en talutgåva med material från olika tidningar kan f. n. inte lämnas med stöd av lagen om radiotidningar. En radiotidning är ju enligt gällande bestämmelser en version av en enda dagstidning. Jag föreslår därför att lagen ändras så att dess bestämmelser blir tillämpliga på de nya talutgåvorna. Detta bör ske genom att bestämmelsen i 1 § lagen om radiotidningar formuleras om så att begreppet radiotidning också omfattar en talutgåva med material från flera tidningar.

I detta sammanhang bör ytterligare en ändring göras av begreppet radiotidning. Som jag tidigare nämnt ges sändningstillstånd till ägaren av en nyhetstidning som utges här i landet. Bestämmelsen återfinns i 3 § första stycket lagen om radiotidningar. Kravet på att tidningen skall ges ut här i landet är emellertid, enligt min mening, av sådan art att det bör tas upp bland villkoren för att en radiotidning över huvud taget skall anses föreliggande.

Av bestämmelsen i 1 § lagen om radiotidningar bör vidare klart framgå att den nya typen av radiotidning alltid måste innehålla en version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks, har dagspresskaraktär och ges ut här i landet. Ett riktmärke bör vara att minst hälften av sändningstiden vid varje sändningstillfälle används för sändning av denna del av radiotidningen. Emellertid anser jag inte att ett sådant krav bör anges i lagen. Ibland kan smärre förskjutningar av sändningstiderna behöva göras för att öka radiotidningens läsvärdhet. Med en sändningstid som inte överstiger 90 minuter för hela radiotidningen — vilket torde bli det normala — kan några

större förskjutningar till nackdel för versionen emellertid inte göras. Blir sändningstiden alltför kort anser jag nämligen att man inte längre kan tala om en version av en dagstidning.

Enligt min mening bör vissa krav kunna ställas på den sammanställning av material ur flera tidningar som, enligt vad jag har föreslagit, skall finnas i den nya radiotidningen. Sammanställningen bör alltid innehålla något material ur förlagan till versionen. Därigenom kan en viss anknytning till en särskild dagstidning behållas i hela radiotidningen. Vidare bör material till sammanställningen endast få hämtas ur tidningar, av vilka versioner sänds som radiotidningar. I enlighet med vad jag tidigare har föreslagit bör ju varje tidningsägare som deltar i samarbetet kunna erbjuda en talutgåva som är till hälften unik med t.ex. egna ledare, eget kulturmaterial och debattstoff m.m. Det är då lämpligt – framför allt av praktiska och ekonomiska skäl – att samma distributionsform används av alla som deltar i samarbetet.

Jag övergår nu till frågor om sändningstillstånd.

Som jag redan nämnt ges tillstånd att sända en radiotidning f.n. till ägaren av förlagan. I likhet med kommittén anser jag att det är tidningsägare som bör ges rätt att sända även de nya radiotidningarna.

Enligt min mening bör ägaren av förlagan till versionen ges sändningstillstånd för hela radiotidningen. Det är främst praktiska skäl som talar för att varje tidningsägare som deltar i ett projekt har ett eget sändningstillstånd. I tillståndet bör inte anges vilka dagstidningar som i övrigt ingår i samarbetet. Dagstidningarna bör kunna variera utan att gällande sändningstillstånd påverkas. Om t.ex. tre tidningsägare samverkar och någon av dem upphör med sina sändningar, bör de andra kunna fortsätta att sända utan nya tillstånd. Varje tidningsägare måste dock, enligt de förslag jag lagt fram i det föregående, se till att han endast hämtar material ur tidningar av vilka versioner verkligen sänds som radiotidningar. Tidningsägaren kommer annars att riskera sitt eget sändningstillstånd.

Jag föreslår följaktligen att 1 § och 3 § första stycket lagen om radiotidningar ändras i enlighet med vad jag har anfört i det föregående. Jag föreslår också att vissa följdändringar av redaktionell karaktär görs i 3 § andra stycket och 4 § samma lag.

5.2.2 Upphovsrättsliga frågor

Mitt förslag: Upphovsrättsliga frågor i samband med utnyttjande av tidningsmaterial i radio- och kassettidningar bör lösas genom förhandlingar mellan berörda parter.

Taltidningskommitténs förslag: Kommittén noterar att de upphovsrättsliga aspekterna på utgivning av talutgåvor av dagstidningar har kunnat föras åt sidan genom en särskild överenskommelse år 1982 mellan Svenska journalistförbundet och Tidningarnas arbetsgivareförening.

Remissinstanserna: Statskontoret, SJF och TU framhåller att de upphovsrättsliga frågorna i olika alternativ inte behandlats av kommittén. Statskontoret anser att frågan om ersättningsanspråk i samband med en eventuellt utbyggd utgivningsverksamhet inte har klarlagts i betänkandet, t. ex. i relation till medelsbehovet. SJF påpekar att kommittén inte berört de upphovsrättsliga spörsmål som är förknippade med talutgåvor som delvis består av material ur den egna tryckta tidningen, delvis ur andra tidningar. SJF förutsätter dock att dessa problem kan lösas avtalsvägen.

Skälen för mitt förslag: I 1982 års proposition anförde det föredragande statsrådet att oklarheten i fråga om tolkningen av de upphovsrättsliga förutsättningarna för utnyttjandet av en tidnings innehåll i en talutgåva utgjorde ett särskilt problem. Föredraganden fann det för egen del ytterst angeläget att denna fråga snarast kunde lösas. Utgångspunkten borde självfallet vara en förhandlingslösning. Föredraganden ansåg att syftet med verksamheten – dvs. att ge en förhållandevis liten, från informations-synpunkt eftersatt grupp handikappade tillgång till ett material som samtidigt genom den tryckta tidningen är tillgängligt för allmänheten – borde väga tungt jämfört med de i detta fall obetydliga ekonomiska intressen som kunde vara föremål för förhandlingar. Föredraganden utgick från att frågan om den upphovsrättsliga ersättningen skulle kunna lösas mellan parterna i sådan tid att en planerad utbyggnad av verksamheten inte skulle fördröjas.

I samband med riksdagsbehandlingen av 1982 års proposition träffades en särskild överenskommelse mellan Tidningarnas arbetsgivareförening och Svenska journalistförbundet. I överenskommelsen, som bifogades som bilaga 3 till konstitutionsutskottets betänkande (1981/82: 31) om stöd till taltidningar m. m., enades parterna om att det föreligger starka skäl att möjliggöra användning av tidningsmaterial i såväl radiotidning som kassettidning för synskadade. En verksamhet med radio- och kassettidningar kunde igångsättas omgående. Journalistförbundet framförde inga krav på ersättning för denna verksamhet med hänsyn till ändamålet med och den begränsade omfattningen av verksamheten.

För egen del ser jag med tillfredsställelse att berörda parter har kunnat enas i frågan och därvid poängterat syftet med verksamheten. Taltidningskommitténs erfarenheter visar att de förhållanden som särskilt beaktats genom överenskommelsen fortfarande gäller. Med hänsyn till den inställning som berörda parter redovisat i frågan utgår jag från att dessa även i fortsättningen kan agera i ett sådant samförstånd att fortsatta försök och en utveckling av verksamheten kan främjas.

5.2.3 Frågor om tidsförskjutna sändningar, tekniska provsändningar samt nivån på den föreskrivna kodningen

Mitt förslag: Gällande bestämmelser och praxis bör inte f. n. ändras enligt kommitténs förslag på dessa punkter.

Taltidningskommitténs förslag: Enligt kommitténs uppfattning bör tillståndet att sända en radiotidning utformas så att det blir möjligt för televerket att förskjuta sändningarna i tiden för den händelse Sveriges Radio (SR) för egen räkning skulle behöva disponera sådan sändningstid som tilldelats tidningsföretag för sändning av radiotidning. Televerket bör också ges möjlighet att utan särskilt tillstånd genomföra tekniska prov, t. ex. demonstrationssändningar. Slutligen bör det i lagen (1981: 508) om radiotidningar föreskrivna kodningskravet för sändning av radiotidning närmare preciseras.

Remissinstanserna: SRF tillstyrker kommitténs förslag. SR anser det helt nödvändigt att koncernens bolag har företräde till utrymmet i de tillgängliga radiokanalerna. Sändningsföreträdet bör gälla såväl tillfälliga evenemang som ett permanent utnyttjande av kanalerna.

Skälen för mitt förslag: Enligt gällande regler skall ett tidningsföretag som vill sända en radiotidning begära tillstånd från regeringen för sändningen. I tillståndet anges bl. a. tidpunkt för sändningen. Normalt gäller ett sändningstillstånd för samma tid varje dygn under hela den period som tillståndet avser, i regel nattetid över P1 eller P2 då SR har sändningsuppehåll i dessa kanaler. Kommittén menar, efter hörande av SR och televerket, att en fast sändningstid under en längre period teoretiskt kan medföra en intressebegränsning mellan SR och tidningsföretag som sänder radiotidning, nämligen om SR under särskilda omständigheter skulle vilja utnyttja det generella sändningsuppehållet för egen programverksamhet.

För egen del anser jag rent principiellt att det klart bör framgå av tillståndet när en radiotidning sänds i etern. Med större frihet i fråga om sändningstiden skulle i och för sig en eventuell intressebegränsning vid enstaka tillfällen kunna undvikas. Å andra sidan skulle en sådan flexibilitet kunna medföra oklarheter om vem som sänder vid en viss tidpunkt och vilka tider eller tidsintervall som regeringens sändningstillstånd till ett tidningsföretag egentligen täcker. Sådana oklarheter bör undvikas.

Radionätet finansieras med medel ur rundradiofonden. Nätet får därmed i första hand anses vara till för SR:s programverksamhet, även om rätten att sända ytterst avgörs av regeringen. Förutsättningarna för verksamheten med radiotidningar är att det f. n. finns en viss överkapacitet i radiokanalerna genom sändningsuppehållet nattetid i P1 och P2. Regeringen ger tillstånd för sändning av radiotidning på sådan tid som inte disponeras av

SR. Sändningstillstånden är tidsbegränsade. Regeringen får inför varje enskilt sändningstillstånd beakta tillgången på sändningskapacitet. Ordningen innebär i sig ett fortlöpande hänsynstagande till SR:s programverksamhet.

Under den tid av sammanlagt drygt ett år som försök gjordes med radiotidningar i Stockholm och Göteborg uppstod inga intressemötsättningar i fråga om sändningsutrymmet mellan SR och sändande tidningsföretag. Den sändningskapacitet som hittills har varit tillgänglig för radiotidningar har varit tillräcklig för behovet. Även med en viss utveckling av verksamheten med radiotidningar kommer SR under alla omständigheter att disponera två av de tre radiokanalerna för egen verksamhet. Under dessa förhållanden anser jag inte att det föreligger någon överhängande risk för intressemötsättningar.

I sammanhanget kan också nämnas att Sverige har erhållit ytterligare frekvenser genom internationella avtal. I detta perspektiv anser jag det inte troligt att verksamheten med radiotidningar i praktiken kommer att medföra problem för SR.

Mot bakgrund av de förhållanden jag nu har redovisat anser jag det inte befogat att i rådande läge införa en sådan praxis vad gäller sändningstillstånd för radiotidningar att tillståndet medger rörliga tider för sändningen.

Kommitténs förslag angående televerkets möjligheter till tekniska provsändningar grundar sig på televerkets behov av att pröva och trimma in system för sändning och mottagning av radiotidningar. Jag har tidigare redogjort för det arbete som under kommitténs ledning nedlagts på att utveckla ett enhetligt och användbart distributionssystem för en verksamhet med radiotidningar. Televerket har verksamt bidragit till att ett komplett system för sändning och mottagning av radiotidningar beräknas kunna tas i bruk någon gång under första halvåret 1985. Det är både naturligt och önskvärt att televerket kan genomföra de prov som behövs innan systemet kan sättas in för reguljär utgivning av radiotidningar.

Enligt radiolagen (1966:755) krävs regeringens tillstånd för rundradio-sändning. En rundradiosändning är en sändning som är avsedd att mottas direkt av allmänheten. Om televerket genomför begränsade tekniska prov till ett fåtal utvalda personer, och därvid dessutom använder speciellt sammansatta testband för röstprov m. m., är denna verksamhet inte att betrakta som rundradiosändning. För sådana begränsade prov krävs därför inte särskilt tillstånd från regeringen. Tillstånd krävs däremot från den tidpunkt systemet tas i bruk för reguljär distribution av talutgåvor av dagstidningar till synskadade.

Allteftersom den planerade, avtalsreglerade serietillverkningen av mottagarutrustningar kommer igång räknar taltidningskommittén med att vissa kassettidningar successivt skall övergå till radiotidningar. Även om de två distributionsmetoderna övergångsvis löper parallellt krävs tillstånd från regeringen från den tidpunkt när radiodistributionen ingår som ett led i den

reguljära utgivningsverksamheten. Den gällande lagstiftningen återspeglar detta förhållande. I enlighet med vad jag i övrigt anfört i denna fråga föreligger inget behov av lagändring vad gäller begränsade, tekniska prov.

Enligt lagen om radiotidningar får sändning av annonsmaterial endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Kommittén föreslår att detta kodningskrav närmare preciseras. Jag vill i denna fråga anföra följande. Den sändningsteknik som under den närmaste framtiden är aktuell för överföring av innehållet i dagstidningar till synskadade är dels överföring av datorlagrad tidningstext till talsyntes- eller punktskriftsterminaler hos synskadade, dels överföring av inläst material genom det distributions-system som kommittén m. fl. instanser har utvecklat för att kunna tas i bruk under första halvåret 1985.

För den datatekniska överföringen gäller att hela metoden bygger på att informationen överförs i digital form. Tekniken som sådan innebär en högre krypteringsgrad än vad som har föreskrivits för annonser i lagen om radiotidningar. Vad gäller överföring av inläst text är denna metod t. v. knuten till frågan om adekvat mottagarapparat. Det system som är under utveckling för ändamålet innefattar bl. a. kodning av hela textmaterialet. Enligt vad jag har erfarit är kodningsgraden i systemet, enligt den kravspecifikation som televerket och Handikappinstitutet uppställt, sådan att sändningen inte kan avlyssnas med standardapparat och inte heller kan dekrypteras utan åtskilligt arbete.

Det är enligt min mening inte sannolikt att andra distributionssystem för radiotidningar än de två nu nämnda kommer att introduceras under den tid kommittén kommer att arbeta. Båda systemen har utvecklats så att kodningsgraden är fullt tillfredsställande. Dessutom omfattar de kodning av informationsmaterialet i dess helhet, vilket går utöver vad lagen föreskriver. Under dessa förhållanden finner jag ingen anledning att för närvarande föreslå någon ändring på denna punkt i den aktuella lagstiftningen.

5.3 Distributionsformer

Mitt förslag: Radiodistribution bör prioriteras i den fortsatta verksamheten så att praktiska erfarenheter kan inhämtas och läggas till grund för jämförelser med bud- eller postdistribution.

Taltidningskommitténs förslag: Efter omfattande kostnadsanalyser av olika alternativ drar kommittén slutsatsen att radiodistribution av förlagetrogna talutgåvor i de flesta fall är billigare än distribution genom bud eller posten. Radiodistributionen tillåter dessutom senare "pressläggning" och därmed bättre överensstämmelse med förlagans innehåll. Själva distributionshanteringen blir mindre krävande. De tidningsföretag som för närvarande ger ut kassettidningar har klargjort att man i princip föredrar radiodistribution

och räknar med att så snart som möjligt kunna lägga över utgivningen i denna form.

Radiodistributionen kräver en särskild mottagarutrustning för automatisk inspelning hos abonnenten. Efter ett långsiktigt arbete beräknar kommittén att den nödvändiga apparaturen kommer att börja serietillverkas under första hälften av år 1985. Först när serietillverkningen har kommit igång kan kommittén börja fördela apparater och få igång en reguljär verksamhet. Preliminära utvärderingsresultat och jämförelser med kassetttidningsutgivning torde föreligga först i början av 1986.

Remissinstanserna: Presstödsnämnden, SR och SRF understryker vikten av att radiodistributionen prövas i praktiken. Statskontoret och SRF framhåller att det är angeläget att frågan om den nödvändiga mottagarutrustningen snarast kan lösas.

Skälen för mitt förslag: Den statstödda verksamheten med talutgåvor av dagstidningar har hittills avsett bud- eller postdistribuerade kassettidningar. Försök med radiosända talutgåvor har fått anstå i avvaktan på att frågan om lämplig mottagarutrustning kan lösas. Det av kommittén initierade arbetet på att ta fram en lämplig sådan utrustning ledde till att ett avtal kunde slutas i februari 1984 mellan Sjukvårdshuvudmännens upphandlingsbolag och en leverantör. Avtalet avsåg bl. a. utveckling av en för ändamålet specialtillverkad mottagarutrustning och tillverkning och leverans av en första serie om 1 000 apparater. I avtalet preciserades vissa åtaganden för taltidningskommittén och Handikappinstitutet, som också på vissa villkor lämnade en avsättningsgaranti. Avtalet konstruerades som ett ram- eller avropsavtal för försäljning till sjukvårdshuvudmän.

I regeringens prop. 1983/84: 190 om vissa ersättningar till sjukvårdshuvudmännen m. m. föreslogs att mottagarutrustningar för radiotidningar borde finansieras över statsbudgeten i särskild ordning. Riksdagen hade inget att erinra mot förslaget (SoU 1983/84: 31, rskr 393). Till följd härav föreslog regeringen hösten 1984 (prop. 1984/85: 25 bil. 3) att riksdagen på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1984/85 skulle anvisa ett förslagsanslag av 1 milj. kr. under femte huvudtitelns statsanslag G 7. Kostnader för viss verksamhet för synskadade, för finansiering av den del av den genom det tidigare nämnda avtalet överenskomna serien om 1 000 mottagarutrustningar för radiotidningar som beräknats kunna tillverkas under innevarande budgetår. Förslaget godtogs av riksdagen (SoU 1984/85: 9, rskr 109). I årets budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 7, s. 145) har föreslagits att ytterligare 2 milj. kr. anvisas för ändamålet under förutnämnda anslag.

De anvisade medlen utbetalas av socialstyrelsen efter rekvisition i mån av behov till taltidningskommittén. Taltidningskommittén kan härigenom göra en upphandling av de mottagarutrustningar som är nödvändiga för

verksamheten. Synskadade, som abonnerar på upplästa radiotidningar, kan få disponera utrustning för mottagning av sådana tidningar. Taltidningskommittén skall fördela tillgängliga mottagarutrustningar mellan de synskadade som önskar abonnera på en radiotidning. Kommittén får meddela föreskrifter för rätten att disponera mottagarutrustningar. Sådana föreskrifter får inte avse skyldighet för synskadade att betala avgifter för denna rätt. Kommittén bör bereda Handikappinstitutet tillfälle att yttra sig i frågor som rör mottagarutrustningar för radiotidningar.

Syftet med de statliga åtgärderna i denna del är att bidra till att taltidningskommittén i enlighet med sitt uppdrag kan pröva radiodistribution i praktiken. Statens insatser är dimensionerade efter det uppdrag som kommittén har fått genom beslut av riksdagen. För egen del finner jag det naturligt att frågan om tillhandahållande av mottagarutrustningar för radiotidningar på längre sikt åvilar de organ som i övrigt ansvarar för hjälpmedelsinsatser på handikappområdet.

I det avtal som slöts i februari 1984 avseende serietillverkning av mottagarutrustningar m. m. åtar sig Handikappinstitutet att dels godkänna serielikaren, dels utarbeta provningsmetod och ansvara för leveransprov av mottagarutrustningen. Tillsammans med televerket åtar sig institutet vidare att utarbeta provningsmetod och att ansvara för provning av hela systemet från utsändning till mottagning. Om de i systemet ingående utrustningarna uppfyller uppställda kravspecifikationer och systemet fungerar enligt systemkravspecifikationen skall utrustningarna och systemet godkännas av televerket och Handikappinstitutet. Godkännande av överföringssystemet innebär enligt avtalet att Handikappinstitutet kommer att pröva om den i systemet ingående mottagarutrustningen skall rekommenderas närmast berörda sjukvårdshuvudmän som ett bidragsberättigat hjälpmedel. Frågan om mottagarutrustningar för radiotidningar har genom Handikappinstitutets engagemang och åtgärder fått en nära anknytning till institutets övergripande verksamhet med hjälpmedel för handikappade.

Med de åtgärder som hittills har vidtagits har enligt min mening förutsättningar skapats för att kommittén skall kunna få till stånd en verksamhet med radiosända talutgåvor i tillräcklig omfattning. I likhet med kommittén och flera utgivande tidningsföretag anser jag det angeläget att en sådan verksamhet kan påbörjas och utvärderas. Först när så skett kan ett underlag för en sammanfattande bedömning av de två distributionsmetodernas resp. för- och nackdelar föreligga. Enligt min mening är nu kassettidningsverksamheten prövad och utvärderad i tillfredsställande omfattning. Det framstår därför som naturligt att de fortsatta ansträngningarna på distributionssidan särskilt inriktas på praktiska försök med radiodistribution samtidigt som kassettidningsutgivningen fortsätter i de fall det bedöms lämpligt.

5.4 Försök enligt den s. k. RAPS/RATS-metoden

Mitt förslag: Försök bör göras för att pröva metodens prisvärdhet och ändamålsenlighet jämfört med distribution av inlästa radio- och kassettidningar. Anslaget för stöd till radio- och kassettidningar bör höjas med 2 milj.kr. för att under budgetåret 1985/86 användas för upphandling av teknisk utrustning för försök under åren 1985 och 1986.

Taltidningskommitténs förslag: Genom de ändringar i stödreglerna som har föranletts av regeringens proposition 1982/83: 137 om radiotidningar m. m. har reglerna för distribution i etern av dagstidningar för synskadade utvidgats till att gälla även för andra överföringsmetoder än direkt uppläsning ur förlagan. Försök med distribution av radiotidningar i annan än uppläst form kan härigenom komma till stånd. Taltidningskommittén har i detta sammanhang ägnat särskilt stort intresse åt försök med sändning och mottagning av datorlagrad text enligt den s. k. RAPS/RATS-metoden. Metoden innebär i korthet att textmaterialet i en tidnings sätteridator via ett system med datorer för filtrering, mellanlagring och användning eter-sänds för direktmottagning på en taktill- eller talsyntesterminal hemma hos en synskadad abonnent. Metoden befinner sig än så länge på ett inledande försöksstadium.

Kommittén tillmäter systemet stora utvecklingsmöjligheter. Den primära fördelen är att hela redigeringsmomentet bortfaller och att abonnenten får tillgång till allt material utom bilder, grafisk utsmyckning och liknande. Problemen ligger främst i att försöka utveckla ett rimligt enkelt system för överblick och bläddring i materialet samt att utveckla en apparatur till ett lägre pris än som är möjligt i dag. Kommittén anser att denna metod bör ha framtiden för sig.

Kommittén framhåller att i början av 1990-talet, då kabel-TV-nät och teledata/videotex måhända har fått en stor omfattning, kan sådana nät i kombination med syntetiskt tal vara ett bättre medium för distribution av innehållet i dagstidningar. Vid den tidpunkten torde enligt kommittén terminalutrustningar även komma att användas för att ge tillgång till fackpress, böcker, samhällsinformation osv. Med andra ord kommer den förhållandevis dyra terminalen då att ha fått ett vidare användningsområde. Redan nu är det emellertid tekniskt möjligt att utnyttja FM- och TV-sändare även för den typen av massöverföring.

Om priset på utrustningen genom fortsatt utveckling och ett breddat användningsområde sjunker, kan metoden enligt kommittén bli ekonomiskt intressant, samtidigt som fördelarna med en snabbare eteröverföring och ett mer fullständigt tidningsmaterial gör systemet överlägset andra, hittills utnyttjade utgivningsformer. Kommittén föreslår ytterligare prov, t. ex. i samverkan med talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), i syfte

att främja synskadades möjligheter att lära känna och använda metoden. Samtidigt skulle sådana försök i autentisk miljö kunna öka kunskaperna om den nya teknikens möjligheter.

Remissinstanserna: En i stort sett enig remissopinion tillstyrker kommitténs förslag till en vidareutveckling av metoden och fortsatta försök, med särskild hänsyn till att sådana försök representerar den teknik som kommit närmast när det gäller att ge synskadade samma möjligheter som seende till valfrihet i tidningsläsningen. RAPS/RATS-försöken bör därför få ett sådant stöd att utvecklingen mot ett praktiskt användbart system inte fördröjs. TPB ställer sig positivt till den av kommittén föreslagna samverkan vad gäller praktisk utprovning av nämnda system. Chalmers tekniska högskola anser att metoden redan idag, inte minst från kostnadssynpunkt, är lika fördelaktig som andra överföringssystem för talutgåvor.

Skälen för mitt förslag: De begränsade försök som hittills har genomförts har fått ett positivt gensvar hos försökspersonerna. Mot bakgrund av de goda erfarenheterna planerar nu SRF att i samarbete med Svenska Dagbladet år 1985 pröva metoden med tio försökspersoner i Stockholm. Försöken skall därefter år 1986 ytterligare utvecklas till att omfatta totalt 60 försökspersoner för mottagning av Göteborgs-Posten i Göteborg. SRF har därför i skrivelse den 12 november 1984 hos regeringen ansökt om medel för upphandling av 30 utrustningar för de planerade försöken fram t. o. m. år 1986 till en beräknad kostnad av totalt 2,2 milj. kr. Taltidningskommittén har nära följt projektplaneringen och har i skrivelse till regeringen den 13 november 1984 anfört att den planerade verksamheten helt ansluter sig till önskemålen om att ytterligare få pröva metoden. Kommittén finner det synnerligen angeläget att de i ansökan redovisade försöken kan genomföras och tillstyrker att de äskade medlen ställs till förfogande.

Det råder stor samstämmighet om metodens möjligheter. Även om ett betydande utvecklingsarbete återstår och systemet inte kan förväntas vara i mer allmänt bruk förrän efter åtskilliga år, anser jag i likhet med remissopinionen att försöken bör vidareutvecklas utan dröjsmål. För detta talar i synnerhet vad som anförts i fråga om jämställdhet, valfrihet och bortfallet av redaktionellt merarbete. Till detta kommer de vidare användningsmöjligheter som öppnar sig på andra områden inom samhällsinformationen och folkbildningen. Dessutom distribueras det datorsatta textmaterialet via etersändning, vilket gör att försök enligt metoden ytterligare kan belysa de olika praktiska frågor som sammanhänger med radiodistribution. Fortsatta RAPS/RATS-försök kan därigenom bidra till kunskapen om de mer allmängiltiga förutsättningarna för distribution av innehållet i dagstidningar för synskadade.

Mot denna bakgrund vill jag föreslå att stödet till radio- och kassettdning höjs med 2 milj. kr. Dessa medel bör under budgetåret 1985/86

avsättas för upphandling av teknisk utrustning i enlighet med vad som anförts i de tidigare nämnda skrivelserna från SRF och taltidningskommittén. Medlen bör därefter användas för utgivningsverksamhet. Jag förordar också att kommittén i samverkan med TPB gör en praktisk utprovning av systemet i enlighet med kommitténs förslag i denna del.

5.5 Kostnader och finansiering

Mitt förslag: Statligt stöd för utgivning av radio- och kassettidningar bör avse full nettokostnadstäckning för verksamheten oavsett sökande tidningsföretags ekonomiska bärkraft.

Taltidningskommitténs förslag: Kommittén konstaterar att nämnvärda bidrag till verksamheten inte kan förväntas från de närmast berörda intressenterna, nämligen tidningsföretag och synskadade. En samhällsfinansiering framstår som den enda realistiska basen för en fortsatt och utbyggd verksamhet.

Kommittén hävdar i sammanhanget att om kravet på politisk mångfald även fortsättningsvis skall beaktas vid bidragstilldelning förutsätter detta – såvitt kommittén kan bedöma utifrån gjorda erfarenheter – full nettokostnadstäckning samt strikt jämställdhet mellan olika tidningsföretag vid fördelning av statsbidrag. I annat fall kommer företag som i och för sig skulle kunna bidra till sådana kostnader med egna medel inte att engagera sig i utgivning av radio- och kassettidningar.

Kommittén påpekar vidare att någon kostnadsram eller övre gräns för en framtida, utbyggd verksamhet med radio- och kassettidningar inte har preciserats i utredningsuppdraget. Kommittén anser sig dock genom regeringsbeslut i annan ordning förhindrad att föreslå åtgärder som innebär ökade kostnader för stat och kommun.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag om statlig helfinansiering, bl. a. TU och SRF, med motiveringen att tidningsföretagen inte kan förväntas ta på sig några extra kostnader för en liten potentiell abonnentgrupp. Vissa remissinstanser föreslår finansiering över det statliga presstödet, något som med eftertryck avvisas av TU. Presstödsnämnden, statskontoret och SR tillstyrker förslaget att stödet bör täcka redaktionella merkostnader för alla utgivande tidningsföretag. Statens handikappråd, SÖ, SIL, Kommunförbundet och SRF anser att stödet till radio- och kassettidningar bör höjas under en uppbyggnadsperiod för att bättre motsvara målet för verksamheten.

Skälen för mitt förslag: Jag har i avsnitt 4 förklarat mitt ställningstagande i frågan. Kommitténs konkreta erfarenheter och den inställning som redovi-

sats av de två huvudintressenterna, synskadade och tidningsutgivare, gör att det f. n. enligt min mening inte är realistiskt att räkna med bidrag från andra håll för den fortsatta verksamheten. För att kunna utveckla verksamheten anser jag det nödvändigt att undanröja vad som i praktiken har kommit att framstå som ett avgörande hinder.

Min principiella inställning skiljer sig dock inte från den som tidigare uttryckts i statliga utredningar och i beslut av regering och riksdag. Tidningsföretag som uppbär betydande statligt stöd – direkt och indirekt – för att erbjuda allsidig nyhetsförmedling och opinionsbildning bör i detta perspektiv ha en naturlig ambition att rikta sin information till samtliga samhällsgrupper. Tills vidare anser jag dock att synskadades tillgång till dagstidningar bör kunna förbättras med de föreslagna ändringarna i stödet.

Flera remissinstanser föreslår att stödet höjs. De av riksdagen anslagna medlen har under de två senaste budgetåren legat på en nivå av ca 10 milj. kr., varav en mindre del avser förvaltningskostnader. På grund av de svårigheter som taltidningskommittén har stött på i sin verksamhet under denna tid har de anvisade medlen för bidragsverksamhet inte utnyttjats fullt ut. Vid utgången av budgetåret 1983/84 fanns en betydande kvarstående reservation på anslaget. Genom att verksamheten gradvis har kunnat utvecklas beräknar kommittén att utfallet för innevarande budgetår i stort sett kommer att motsvara de för ett budgetår anvisade medlen.

Mot bakgrund av de redovisade svårigheterna anser jag att frågan om resursbehovet på längre sikt bör anstå till dess kommittén har kunnat presentera mer heltäckande resultat i fråga om för- och nackdelar med olika utgivnings- och distributionsformer samt mer preciserade kostnadsberäkningar. Den höjning av anslaget med 2 milj. kr. som jag har förordat i det föregående är för nästa budgetår avsedd att främja försök enligt den s. k. RAPS/RATS-metoden och därefter lämna utrymme för en viss breddning av utgivningsverksamheten till följd av mitt förslag avseende försök med samproducerade talutgåvor.

5.6 Priset

Mitt förslag: Priset på en talutgåva som i något avseende har en tryckt förlaga bör motsvara priset på förlagan. Priset på dubbelabonnemang av en tryckt tidning och en talutgåva bör sättas till 110 % av prenumerationspriset vid enkelabonnemang.

Taltidningskommitténs förslag: Kommittén anser att prisets betydelse för efterfrågan på en radio- eller kassettidning är oklar. Samtidigt som en stor majoritet av kassettidningsläsarna betraktar talutgåvan som prisvärd menar många att den hittills tillämpade prissättningen har verkat avskräckande.

Kommitténs egna försök med starkt rabatterade abonnemangspriser ger inte några tydliga belägg för att abonnemangspriset är en central faktor för upplageutvecklingen. Enligt kommitténs mening är det därför inte nödvändigt med ytterligare försök med rabatterade priser. Prenumeration på enbart en talutgåva bör betinga samma pris som den tryckta tidningen. Prenumeration av en tryckt tidning och en talutgåva bör betinga ett pris som motsvarar 110 % av prenumerationsavgiften för den tryckta tidningen. Denna princip bör gälla för alla talutgåvor som i något avseende har en tryckt förlaga.

Remissinstanserna: Statens handikappråd, presstödsnämnden, Landstingsförbundet och TU tillstyrker kommitténs förslag. SRF anser att en del av de medel som stått till kommitténs förfogande borde ha använts för att kraftigt sänka priset, så att det kom i nivå med priset för regionala taltidningar. Kommittén har heller inte enligt SRF vägt in betydelsen av priset i relation till textmängden på talutgåvan, i jämförelse med priset och textmängden för tryckta tidningar. Synskadade bör enligt SRF i princip betala samma pris som andra för tillgången till dagstidningar.

Skälen för mitt förslag: När regeringen år 1982 föreslog att ett stöd till taltidningar skulle införas anförde dåvarande departementschefen att det enligt hans mening var naturligt att talutgåvan av en dagstidning skulle tillhandahållas till ett prenumerationspris som motsvarade priset för den tryckta tidningen. Principen om lika pris innebar en betydande subventionering av priset för talutgåvan. Detta var motiverat utifrån den handikappolitiska strävan att handikappade skall få del i samhällslivet på samma villkor som andra.

Genom särskilt regeringsbeslut i frågan har kommittén fått möjligheter att pröva en prissättning på olika nivåer. Kommitténs erfarenheter av läsarreaktionerna på de faktiskt uttagna abonnemangspriserna uppges vara svårtydda. För egen del delar jag kommitténs uppfattning att prisvariationerna inte gett någon entydig bild av prisets betydelse för efterfrågan.

Även om det av allmänna jämställdhetsskäl, och som ett led i ambitionen att så långt som möjligt likställa talutgivningen med den ordinarie tidningsutgivningen, i och för sig vore befogat att genomgående ta ut samma pris på talutgåvan som på den tryckta förlagan, anser jag inte att en sådan princip i nuvarande läge bör hårdas. Det har visat sig att många kassettidningsläsare, bl. a. på grund av hushållssituationen och den innehållsliga begränsningen i talutgåvan, föredrar att vid sidan av talutgåvan även prenumerera på den tryckta förlagan. Ett normalpris på båda editionerna medför avsevärda kostnader för abonnenterna.

Jag anser det riktigt att ett abonnemang på enbart en talutgåva kostar lika mycket som ett abonnemang på den tryckta tidningen. Om däremot en synskadad på grund av sin hushållssituation, synskadans art e. d. önskar

abonnera på både talutgåvan och den tryckta förlagan bör enligt min mening ett sådant dubbelabonnemang rabatteras på sätt som kommittén föreslår. Den relativa försvagning på intäktssidan som förslaget kan medföra för utgivaren är enligt min mening av mindre betydelse, då det klart framgår av kommitténs erfarenheter att prenumerationsintäkterna – i första hand beroende på den starkt begränsade totalmarknaden – är av ringa betydelse jämfört med de totala kostnaderna för verksamheten.

Det är också enligt min mening befogat att abonnemangspriset i rådande läge bestäms till en nivå som kan förbättra möjligheterna att utveckla verksamheten med radio- och kassettidningar. Ett starkt rabatterat pris för dubbelabonnemang kan bl. a. medföra att behovet av radio- och kassettidningar kan bedömas med större säkerhet, vilket skulle kunna underlätta kommande överväganden om en fortsatt verksamhet.

5.7 Stödets administration

Mitt förslag: Stödet till radio- och kassettidningar bör ytterligare en tid administreras av taltidningskommittén.

Taltidningskommitténs förslag: Kommittén anser det f. n. inte möjligt att i enlighet med utredningsuppdraget lämna förslag till en mer detaljerad författningsmässig reglering av stödet. Kommittén har däremot på olika punkter föreslagit vissa ändringar i stödordningen i syfte att förbättra förutsättningarna för verksamheten och därmed bredda underlaget för kommande bedömningar i fråga om stödets framtida utformning m. m.

Hittills gjorda erfarenheter ger således inte enligt kommittén underlag för några slutliga rekommendationer om hur stödet bör administreras i framtiden. Kommittén föreslår därför att det statliga stödet till radio- och kassettidningar ytterligare en tid administreras på nuvarande sätt.

Remissinstanserna: Handikappinstitutet, Kommunförbundet, Landstingsförbundet och SRF tillstyrker förslaget. Som motiv anføres bl. a. att både utgivnings- och distributionsformerna bör utvärderas ytterligare, särskilt med hänsyn till att den snabba tekniska utvecklingen kan förändra förutsättningarna. Statskontoret menar att verksamheten bör drivas i reguljära former, dock inte – med hänsyn till den begränsade omfattningen – av en helt separat myndighet. Stödet kan enligt statskontoret sägas utgöra en variant av presstöd och har härigenom viss anknytning till presstödsnämndens verksamhet. Beredningsresurserna m. m. bör därför inordnas i presstödsnämndens kansli. Om nämnden inte anses lämplig att fullgöra sådana uppgifter bör beslut i dessa ärenden uppdras åt en särskild beslutsgrupp (delegation) som är administrativt knuten till presstödsnämnden.

Skälen för mitt förslag: I likhet med kommittén och flera remissinstanser anser jag att formerna för verksamheten, både i fråga om utgivningsmodeller och distributionsteknik, ännu inte har prövats och utvärderats i sådan omfattning att verksamheten redan nu kan ges fastare former. Metoden med radiosändning av talutgåvor har i dagsläget inte prövats i praktisk tillämpning i en omfattning som möjliggör mer bestämda jämförelser med bud- eller postdistribuerade kassettidningar. Försök med etersändning av datorlagrad tidningstext befinner sig i ett utvecklingsskede. Redaktionell eller teknisk samverkan har inte prövats i praktiken, bl. a. på grund av vissa bestämmelser i de hittills gällande stödreglerna. Vissa frågor angående marknadens storlek och sammansättning återstår att lösa.

Verksamheten är enligt min mening i stor utsträckning av utrednings- och utvecklingskaraktär. Med de ändringar i stödordningen som jag har föreslagit i det föregående skapas förutsättningar för en breddning och fördjupning av utredningsarbetet avseende bl. a. de aspekter på verksamheten som kommittén betraktar som särskilt problematiska. Jag finner det därför angeläget att kommittén får fortsätta sitt arbete med inriktningen att så småningom kunna lägga fram mer fullständiga analyser och jämförande resultat. Först när så skett kan, menar jag, ett underlag föreligga som medger mer slutgiltiga ställningstaganden och förslag angående en framtida utformning och inriktning av verksamheten.

6 Övrigt

Utöver de ändringar i grunderna för stöd till radio- och kassettidningar som jag nu har förordat bör verksamheten i fortsättningen bedrivas enligt hittills gällande regler och riktlinjer. Målet är att i så effektiva och ändamålsenliga former som möjligt förbättra synskadades tillgång till dagstidningar och därmed synskadades delaktighet i samhällslivet.

När kommittén har inhämtat ytterligare, kompletterande erfarenheter och redovisat resultat och analyser av en fortsatt verksamhet avser jag att göra en samlad bedömning av verksamheten och återkomma i frågan.

7 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslaget.

9 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1985-02-11

Närvarande: justitierådet Mannerfelt, regeringsrådet Wahlgren, justitierådet Rydin.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 31 januari 1985 har regeringen på hemställan av statsrådet Göransson beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Britt-Marie Blanck.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

3 §

Första stycket i denna paragraf innehåller en bestämmelse om vem som kan få tillstånd att sända radiotidning. Enligt gällande lydelse ges sändningstillstånd till ägaren av sådan nyhetstidning som avses i lagens 1 § och som utges här i landet. Ehuru det inte klart framgår av ordalagen i bestämmelsen, torde meningen vara att tillståndet ges till ägaren av den nyhetstidning som skall vara förlagan till versionen.

Den nuvarande regleringen i första stycket har i sak oförändrad upptagits i första meningen av första stycket i det remitterade förslaget. Som en andra mening har tillfogats en ny bestämmelse i fråga om sådana radiotidningar som avses i 1 § första stycket 3 b) i förslaget. När det gäller radiotidningar av detta slag har i lagtexten klargjorts att endast den som äger förlagan till den del av radiotidningen som är en version av en enda nyhetstidning kan få tillstånd.

Enligt lagrådets uppfattning skulle den i första stycket av förslaget avsedda regleringen vinna i tydlighet och enkelhet om stycket, i stället för den i remissen föreslagna utformningen, gavs kort och gott följande lydelse: "Tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av den nyhetstidning som skall vara förlagan till versionen." Lagrådet får sålunda föreslå att denna lydelse upptas i lagen.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-02-28

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Peterson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Göransson

Proposition om radio- och kassettidningar

1 Anmälan av lagrådets yttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslaget till lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet noterar avseende 3 § första stycket i den gällande lydelsen av lagen att meningen – ehuru det inte klart framgår av ordalagen i bestämmelsen – torde vara att tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av den nyhetstidning som skall vara förlagan till versionen. Den nuvarande regleringen i första stycket har i sak oförändrad upptagits i första meningen av första stycket i det remitterade lagförslaget. När det gäller den nya typ av radiotidning som avses i 1 § första stycket 3 b) i lagförslaget klargörs i lagtexten att endast den som äger förlagan till den del av radiotidningen som är en version av en enda nyhetstidning kan få sändningstillstånd.

Mot denna bakgrund anser lagrådet att den föreslagna regleringen skulle vinna i tydlighet och enkelhet om 3 § första stycket kort och gott formuleras så att tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av den nyhetstidning som skall vara förlagan till versionen.

Jag delar lagrådets uppfattning att en sådan lydelse klarare återspeglar meningen i lagförslaget på denna punkt och godtar ändringsförslaget. Jag förordar vidare att vissa ändringar av redaktionell natur görs i förslaget.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 31 januari 1985.

2 Frågan om ansvarighet för radio- och kassettidningar

Regeringen har tidigare denna dag på förslag av chefen för justitiedepartementet beslutat en proposition om ändring i lagen (1982: 521) om ansvarighet för radio- och kassettidningar. Avsikten är att riksdagen skall kunna behandla frågan i sådan tid att lagstiftningen kan träda i kraft samtidigt med den av mig föreslagna lagen om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar, dvs. den 1 juli 1985.

Lagförslaget i denna proposition innebär i korthet följande. Ansvar för det innehåll i en radio- eller kassettidning som utgör en version av en allmän nyhetstidning föreslås läggas på samma person som är ansvarig för innehållet i förlagan. Ansvar för det innehåll i en radio- eller kassettidning som utgör en sammanställning av material dels ur den förlaga som i samma radio- eller kassettidning återges i form av en version, dels ur ytterligare en eller flera förlagor av vilka versioner ges ut som radio- eller kassettidningar, föreslås läggas på en person som utses gemensamt av samtliga ägare av de berörda förlagorna.

Detta lagförslag har upprättats i överensstämmelse med de av mig förordade formerna för verksamheten med radio- och kassettidningar och det förslag till lag om ändring i lagen om radiotidningar som jag nu föreslår regeringen att lägga fram för riksdagen.

3 Stöd till radio- och kassettidningar

Motiven för samtliga ändringar i lagstiftningen återfinns i de förslag till utformning av en fortsatt verksamhet med radio- och kassettidningar som har redovisats i den remiss till lagrådet som regeringen beslutade den 31 januari 1985.

Under förutsättning att riksdagen godkänner de föreslagna ändringarna i lagstiftningen och de förordade formerna för den fortsatta verksamheten har enligt min mening förutsättningar skapats för en breddning och vidareutveckling av verksamheten med radio- och kassettidningar. Taltidningskommittén kan i delvis nya former fortsätta sitt arbete med att pröva och analysera olika möjligheter att förbättra synskadades tillgång till dagstidningar och därmed utveckla underlaget för en senare samlad bedömning av hithörande frågor.

4 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att
dels anta det av lagrådet granskade förslaget med vidtagna ändringar,
dels godkänna de av mig förordade ändringarna i grunderna för stöd till radio- och kassettidningar.

5 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86

I 1985 års budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 10, s. 552) upptogs anslaget Stöd till radio- och kassettidningar med preliminärt beräknat belopp i avvaktan på förevarande särskilda proposition. Ett slutligt förslag till medelsanvisning kan nu föreläggas riksdagen.

G 11. Stöd till radio- och kassettidningar

1983/84 Utgift	5 142 307 ¹	Reservation	11 929 092
1984/85 Anslag	10 662 000 ¹		
1985/86 Förslag	12 903 000		

¹ Anslaget Stöd till taltidningar

Från anslaget utgår stöd enligt förordningen (1982:669) om stöd till radio- och kassettidningar (ändrad 1983: 500, 1984: 279 och 1985: 51). Frågor om stöd prövas av taltidningskommittén (U 1982: 05) i enlighet med nämnda förordning och förordningen (KRFS 1982: 9) med instruktion för taltidningskommittén (ändrad KRFS 1983: 16, 42 samt 1985: 1). Även medel för kommitténs förvaltningskostnader beräknas under anslaget.

Kommittén har också i uppdrag att bedriva det ytterligare utrednings- och utvecklingsarbete rörande stöd till radio- och kassettidningar som har anförts i propositionen (1981/82: 129) om stöd till taltidningar.

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Taltidningskommittén	Föredraganden
1. Förvaltningskostnader	769 000	+ 46 000	+ 23 000
2. Bidrag till utgivningsverksamhet m. m.	8 598 000	+515 000	+2 258 000 ¹
3. Till regeringens disposition	1 255 000	of.	of.
	10 622 000	+561 000	+2 281 000

¹ Därav 2 milj. kr. för upphandling av teknisk utrustning för försök med överföring av datorlagrad tidningstext till synskadade.

Taltidningskommittén

1. Pris- och löneomräkning av förvaltningskostnaderna 46 000 kr.

2. Under budgetåret 1983/84 har nio tidningsföretag beviljats sammanlagt 4 579 500 kr. för utgivning av talutgåvor av dagstidningar. Av beloppet avser 3 949 500 kr. bidrag till sju tidningar för reguljär utgivning av kassettidningar. 630 000 kr. avser bidrag till två tidningsföretag för ett tidsbegrän-

sat försök med teleöverförda talutgåvor till sammanlagt 20 synskadade abonnenter. För budgetåret 1985/86 begär kommittén 9 113 000 kr. för bidrag till taltidningsverksamhet (+515 000 kr.).

3. Utöver fördelning av bidrag har kommittén i överensstämmelse med de mål och den inriktning som lagts fast av regering och riksdag i samverkan med särskild expertis utvärderat verksamheten. Kommitténs analyser och resultat, och härav föranledda förslag angående verksamhetens fortsatta utformning, har redovisats i betänkandet (Ds U 1984: 8) Om stöd till radio- och kassettidningar. Betänkandet överlämnades till regeringen i maj månad 1984.

Föredragandens överväganden

Jag har i det föregående redogjort för kommitténs betänkande och redovisat mina överväganden och ställningstaganden i anledning härav. I enlighet med vad jag har anfört bör stöd till radio- och kassettidningar utgå endast för verksamhet som sker i sådana former och på sådana villkor som jag tidigare har förordat.

Med hänvisning till vad jag har anfört och till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att till *Stöd till radio- och kassettidningar* för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 12 903 000 kr.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av taltidningskommitténs betänkande (Ds U 1984: 8) Om stöd till radio- och kassettidningar

Utgångspunkter

Taltidningskommittén har haft ett kombinerat förvaltnings- och utredningsuppdrag. Detta har gått ut på att inom en årlig anslagsram om ca 10 milj. kr. dels fullfölja och vidareutveckla verksamheten med talutgåvor av dagstidningar, dels utreda möjligheterna att förbättra synskadades tidningsförsörjning.

För kommittén, liksom för utredningen om dagstidningar för synskadade – som avgav sitt betänkande (Ds U 1982: 2) i februari 1982 -har målet således varit att göra "dagstidningarnas information och opinionsbildning tillgänglig" för läshandikappade.

Till skillnad från utredningen har kommittén emellertid funnit att ansvaret för åtgärder i detta syfte – utgivning av dagstidningstext i radio- eller kassetversioner – inte låter sig utkräva av tidningsutgivarna själva. Dessa har genom Svenska Tidningsutgivareföreningen i skrivelser såväl till regeringen som direkt till kommittén på principiella grunder frånsagt sig ett sådant ansvar.

Också en annan förutsättning för kommitténs arbete, nämligen att talutgåvor av dagstidningar skulle tillhandahållas mot normal prenumerationsavgift, har delvis befunnits orealistiskt. Synskadades Riksförbund (SRF) har hävdad en moralisk rätt att ges tillgång till dagspress och anser att talutgåvan, i vart fall då den abonneras tillsammans med en tryckt dagstidning, bör tillhandahållas kostnadsfritt eller till starkt nedsatt pris.

Grunden för kommitténs verksamhet har alltså i två viktiga avseenden avvikit inte bara från den tidigare utredningens antaganden utan även från vad dåvarande departementschefen förutsatte i uppdraget till kommittén, nämligen att tidningsföretagen i princip skulle bära redaktionella merkostnader för talutgåvor, och att abonnenterna skulle erlägga full abonnemangsavgift.

Praktiska försök

Inom de givna ramarna har kommittén haft täta kontakter med alla landets dagstidningsföretag, samverkat med myndigheter och organisationer, initierat vetenskapliga undersökningar och sökt utreda de tekniska förutsättningarna för vidareutveckling av taltidningsutgivningen.

På kommitténs initiativ och med dess stödmedel utges för närvarande kassetversioner av sju tidningar, nämligen en sjudagarstidning (storstad),

fyra sexdagarsutgivna landsortstidningar samt en endagstidning och en fyradagartidning, båda med riksspridning.

Vidare har bidrag lämnats till en av tekniska skäl starkt begränsad utgivning av talutgåvor över telefon för kassettmottagning.

I valet mellan utsändning av kopierade kassetter respektive utsändning via radio till kassettspelare hos mottagarna är det således bara den förra metoden som kommittén ännu har kunnat pröva i kontinuerlig drift under längre tid.

Parallellt härmed har kommittén ägnat stort intresse åt mer framåtsyftande metoder för överföring av tidningstext till synskadade. Intressantast är de försök som har gjorts med sändning av nästan fullständig tidningstext över radio från en sätteridator till elektronisk utrustning för mottagning och omvandling av information till punktskrift eller syntetiskt tal hos abonnenten.

Till skillnad från hittillsvarande radio- och kassetttidningar, som utgör starkt förkortade versioner av den tryckta förlagan, medger den nya metoden att synskadade själva väljer ut förlagens text utan någon mellanliggande instans för urval och kondensering. Både kvarstående tekniska problem och (initialt) mycket höga totalkostnader gör metoden orealistisk i ett kortare tidsperspektiv. Dess potentiella fördelar och mottagarnas starkt positiva reaktioner motiverar dock ett fortsatt utvecklingsarbete.

”Marknaden”

Parallellt med utvecklingen av metoder för produktion och distribution har kommittén bearbetat den lika viktiga frågan om ”marknaden”, dvs. den personkrets som har störst intresse och behov av dagspress i talutgåva.

Totalt beräknas omkring 200 000 personer i landet ha mer eller mindre nedsatt syn. Flertalet av dem har dock så lindriga besvär att taltidningar för deras vidkommande inte synes motsvara något angeläget behov. Inte heller mer uttalade synhandikapp skapar automatiskt något behov av taltidningar. Av de ca 35 000 personer som är upptagna i SRF:s socialmedicinska register, bedöms endast 12 000 tillhöra den grupp som på kort sikt utgör den egentliga ”marknaden” för talutgåvor av dagstidningar. På längre sikt kan gruppen möjligen komma att omfatta ca 17 000 personer, eventuellt med ytterligare tillskott ur grupper med andra handikapp än synskada.

Av den primära målgruppen om 12 000 personer nås i dag inemot 1 000 av de med kommitténs stöd utgivna talutgåvorna. För den fortsatta verksamheten har det varit viktigt att undersöka hur denna proportionellt ganska betydande grupp har reagerat på sina tidningar.

”Marknadens” reaktioner

En vetenskaplig undersökning har utförts på kommitténs uppdrag av både talutgåvornas innehåll och läsarnas reaktioner. Det visar sig att kassettidningarna visserligen har ett starkt begränsat omfång – ca 10 % av förlagans stoffmängd – men att de refererar eller åtminstone i någon form berör ca 45 % av förlagans text. I kassetterna prioriteras och disponeras stoffet ungefär som i förlagorna.

En viktig iakttagelse är att kassettidningarna till ca 80 % innehåller material som synskadade inte samma dag kan få del av i något annat för dem tillgängligt massmedium.

Kassettidningarnas läsekrets – som är något ”informationsstarkare” än genomsnittet av synskadade – bedömer sina tidningar mycket positivt. 85 % av dem finner kassettidningen ”prisvärd”, och mer än 90 % ger den betyget ”ganska bra” eller ”mycket bra”.

Undersökningsrapporten betonar att kassettidningen inte bara har ett uppskattat och till stor del unikt informationsvärde utan också fyller en viktig social funktion. Den bryter de synskadades isolering och ger dem del av en vidare gemenskap. Konstaterandet får särskild tyngd mot bakgrunden av att inte mindre än 45 % av kassettidningsläsarna är ensamstående.

Ännu starkare uppskattning visar de fem personer som har ingått i försök med direktöverföring av dataproducerad tidningstext i Göteborg. Gruppen är dock för liten och försöken alltför begränsade för att tillåta några slutsatser om en framtida marknad.

Kassettidningsläsarnas positiva attityder motsvaras emellertid inte av något livaktigt intresse – uttryckt i andel prenumerationer – från den än så länge prövade ”marknaden”. Trots omfattande informationsinsatser från kommittén, SRF och enskilda tidningar är det endast en begränsad krets av synskadade i kassettidningsområdena som läser en kassettidning. Nära hälften av de synskadade läser däremot länstaltidningen.

Möjligt är att det krävs en ännu längre inarbetsperiod med än större informationsinsatser, och att läsekretsen därefter kommer att öka. Mycket tyder emellertid på att abonnemangspriset (som vid samtidigt abonnemang på både förlaga och talutgåva har varierat mellan 110 och 200 % av normal avgift) spelar en icke obetydlig roll för köpmotståndet. De inarbetade länstaltidningarna distribueras gratis eller mot enbart en symbolisk avgift, och de synskadade har inte genomgående visat förståelse för att talutgåvor av dagstidningar skall behöva kosta mera.

Tidningarnas reaktioner

Köpmotståndet på marknaden har en viss motsvarighet i tidningsutgivarnas motstånd mot utgivning av talutgåvor på nu gällande villkor. De

har, som inledningsvis antytts, krävt full täckning för sina nettokostnader vid taltidningsutgivning och strikt jämställdhet mellan tidningarna oavsett ekonomisk bärkraft.

En föreställning om vilka belopp det kan gälla ger följande exempel. Vid kassettdistribution av en talutgåva ådrar sig en sexdagars landsortstidning redaktionella merkostnader motsvarande 450 000 å 500 000 kr. årligen. "Normala" abonnemangsavgifter – för ca 100 prenumeranter – beräknas kunna täcka ca 10 % av dessa kostnader.

Frånsett frågan om kostnadstäckning har tidningsutgivarna även anfört andra betänkligheter mot de villkor som gäller för verksamheten. Många av dem har haft svårt att förstå varför utgivningen skall ske på det sätt som statsbidragsreglerna förutsätter. Dessa medger t. ex. inte något redaktionellt samarbete mellan flera dagstidningar genom viss gemensam text i talutgåvorna, vilket på många håll betraktas som en onödig spärr.

Utgivarna har vidare på grund av otillfredsställande statistiskt underlag funnit det svårt att bedöma marknaden för talutgåvor. De har trots intensiva marknadsinsatser funnit intresset bland synskadade långt mindre än väntat och anser att konkurrensen från de billiga eller gratis tillhandahållna länstaltidningarna förstärker ett köpmotstånd mot talutgåvor av dagspress. Slutligen misstror de utgivningen av bud- eller postdistribuerade kassetter och anser att radiosändning av texten är den realistiska lösningen. Radiosändning medger senare "pressläggning" och därmed färskare nyheter i talutgåvan.

Svårlösta problem

Om den av läsarna uppskattade men hittills begränsade verksamheten med talutgåvor skall byggas ut i enlighet med intentionerna i uppdraget till kommittén återstår flera svåra frågor att lösa.

Ett krav går ut på en vid spridning av radio- och kassettidningar och på en politisk mångfald i utgivningen. I praktiken synes detta innebära att ingen dagstidning som önskar delta i verksamheten kan uteslutas. En så omfattande verksamhet skulle vid full utbyggnad komma att kosta 100 milj. kr. årligen eller ännu mer. Siffran bör jämföras med de 10 milj. kr. årligen som hittills har stått och under överskådlig tid kan väntas stå till förfogande för verksamheten.

Ett annat hinder består i det fortfarande ganska ringa intresset för talutgåvor av dagstidningar jämfört med konsumtionen av länstaltidningar och andra informationsalternativ som står synskadade till buds.

Också rent tekniska problem måste övervinnas. Radioöverföring av hela tidningsinnehåll från sätteridator till abonnent är t. v. inte något realistiskt distributionssätt. Därmed återstår överföring av starkt beskuren text, endera som hittills via bud- eller postdistribuerade kassetter eller, vilket förbereds, via radiosändning till kassetbandspelare hos mottagaren.

Av dessa distributionssätt är det nu tillämpade (med distribution av centralt producerade kassetter) svårhanterligt och kostsamt. Metoden kräver dessutom en tidig "pressläggning". Det senare sättet (radiosändning till mottagarens kassetbandspelare) är billigare och snabbare och möjliggör en mer aktuell talutgåva. Ledig sändningskapacitet finns emellertid bara under några få nattimmar, vilket kan skapa svårigheter, om många tidningar måste utnyttja samma sändare. Om exempelvis varje tidning tar 90 minuter i anspråk för att sända sin unika talutgåva, torde endast ett par tidningar hinna med under den disponibla sändningstiden.

Mot bakgrund av dessa problem får abonnenternas läsvanor ett särskilt intress. Kassettidningsläsarna väljer nämligen inte främst det för den enskilda tidningen utmärkande, "profilerande" innehållet utan prioriterar lokalnytt, inrikesstoff och familjenyheter.

Tre alternativ

Tillsammans har dessa omständigheter föranlett kommittén att fråga sig om utgivningen av ett mycket stort antal separata, "förlagetrogna" talutgåvor verkligen erbjuder det bästa och enda sättet att göra "dagstidningarnas information och opinionsbildning tillgänglig för läshandikappade", som den tidigare utredningen formulerade sitt syfte.

Utöver ett "Alternativ I", som motsvarar kravet på förlagetrohet och hittills gällande riktlinjer för verksamheten, har kommittén i sina förslag också skisserat ytterligare två möjliga tillvägagångssätt.

"Alternativ II" förutsätter en kasset- och radiotidning vars ena del helt utgörs av en bestämd tidnings text in extenso eller i sammandrag. Den andra delen ägnas däremot åt material ur alla tidningar inom utgivningsområdet.

"Alternativ III" avviker än mer från kravet på förlagetrohet och är avsett att bli en gemensam taltidning för alla inom ett område samverkande dagstidningar. På bekostnad av sin identitet som talversion av en existerande dagstidning kan en sådan taltidning utnyttja hela den sändningstid som står till förfogande och därmed tillgodose uppställda krav på former för samverkan och effektivt resursutnyttjande. Samtidigt erbjuds läsaren ett mer mångsidigt innehåll – alltsammans med en mindre redaktion och betydligt lägre kostnader än vad som krävs för ett antal separata, var för sig redigerade och sända talutgåvor.

Rättsliga frågor

Alternativen II och III kan inte betraktas som enbart taleditioner av en dagstidning. Om de provas i praktiken, uppstår därför nya ansvarsförhåll-

landen. Det tryckfrihetsrättsliga ansvaret måste bl.a. regleras på särskilt sätt för dessa alternativ.

Finansiering

Tidningsföretagen är inte beredda att bära någon del av kostnaderna för utgivning av talutgåvor. Några nämnvärda bidrag genom abonnemangsavgifter kan heller inte väntas. Kostnaderna för verksamheten med talutgåvor får därför till övervägande del bäras av samhället.

Kommitténs förslag

Kommitténs överväganden utmynnar i förslag om att stödet till utgivning av radio- och kassettidningar skall utvidgas till att även omfatta försök med icke företagetrogna taltidningar enligt två preciserade alternativ.

Sammanfattningsvis föreslår taltidningskommittén

att stödet till utgivningen av radio- eller kassettidningar enligt hittills gällande riktlinjer kompletteras med praktiska försök enligt alternativen II och III i det föregående,

att priset vid dubbelabonnemang, som innefattar talutgåvor av dagstidningar, generellt får sättas till 110% av prenumerationspriset vid enkelabonnemang,

att stödet får innefatta försök med den s. k. RAPS-metoden, dvs. radiosända punktskriftstidningar för synskadade, t.ex. i samverkan med talboks- och punktskriftsbiblioteket,

att bidrag får lämnas till tidningarnas redaktionella merkostnader även i de fall där tidningsföretagen i och för sig skulle kunna delfinansiera verksamheten med radio- och kassettidningar,

att de i kommitténs anslagsframställning för budgetåret 1984/85 föreslagna lagändringarna nu tas upp till prövning,

att den lagstiftning som nu reglerar utgivning av radio- och kassettidningar blir föremål för en teknisk översyn genom särskild expertis inom regeringskansliet, med beaktande av kommitténs förslag om nya former för produktion av radio- och kassettidningar, i första hand enligt alternativen II och III, samt

att stödet t. v. administreras i kommittéform.

Sammanställning av remissyttranden över taltidningskommitténs (U 1982: 05) betänkande (Ds U 1984: 8) Om stöd till radio- och kassettidningar.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av *socialstyrelsen*, *statens handikappråd*, *handikappinstitutet*, *televerket*, *näringsfrihetsombudsmannen* (NO), *statens kulturråd* (KUR), *arkivet för ljud och bild* (ALB), *presstödsnämnden*, *talboks- och punktskriftsbiblioteket* (TPB), *skolöverstyrelsen* (SÖ), *universitets- och högskoleämbetet* (UHÄ) efter hörande av *Journalisthögskolan i Stockholm* och *Chalmers tekniska högskola*, *delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning* (DFI), *statens institut för läromedelsinformation* (SIL), *styrelsen för teknisk utveckling* (STU), *statskontoret*, *riksrevisionsverket* (RRV), *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *Sveriges Radio AB* (SR), *Tjänstemännens centralorganisation* (TCO), *Landsorganisationen i Sverige* (LO), *Svenska journalistförbundet* (SJF), *Svenska tidningsutgivareföreningen* (TU), *Folkbildningsförbundet*, *Handikappförbundens centralkommitté* (HCK) och *Synskadades riksförbund* (SRF).

Härutöver har skrivelser inkommit från *Synskadades förbund i Göteborgs och Bohus län* och *Unga synskadade*.

1 Allmänt

Betänkandet har fått ett på det hela taget positivt mottagande. *Socialstyrelsen* anser att kommittén på ett klargörande sätt belyst bakgrunden till såväl den tekniska problematiken som problemen och behoven hos den berörda gruppen. *Televerket* är positivt till kommitténs förslag och är berett att medverka vid kommande utbyggnad av sändningsresurser för radiotidningar. *NO* stöder fortsatta ansträngningar på området i huvudsak efter de linjer som dras upp i betänkandet. *Landstingsförbundet* finner kommitténs förslag väl motiverade. *SRF* understryker att betänkandet utgör en mycket värdefull och ambitiös beskrivning av den verksamhet som bedrivits under den tid kommittén arbetat. *Folkbildningsförbundet* anser att utgivningen av radio- och kassettidningar är ett viktigt inslag i kulturpolitiken och tillstyrker kommitténs förslag.

Handikappinstitutet, *NO*, *DFI*, *SÖ*, *SIL*, *KUR*, *Kommunförbundet*, *SR*, *TCO* och *SRF* framhåller att det en angelägen uppgift att förbättra synskadades tillgång till dagstidningar. *Socialstyrelsen* och *KUR* anser att synskadade måste ha möjlighet att på samma sätt som seende fritt få välja en egen dagstidning. I annat fall måste synskadades ställningstaganden i samhällsfrågor bygga på ofullständig och knapphändig information, vilket inte

motsvarar kravet på jämlikhet. SÖ menar att nyhetsförmedlingen till synskadade bör överensstämma med den som övriga samhällsmedborgare får del av. TCO ser det som en rättvisesak att personer som på grund av nedsatt synförmåga inte kan ta del av tryckta tidningar får möjlighet till motsvarande information på annat sätt. För en fortsatt utbyggnad av verksamheten talar också enligt NO och TU det förhållandet att 80 % av en kassettidnings innehåll utgörs av material som inte samma dag finns tillgängligt i något annat medium. SRF menar att formerna för utgivning nu har prövats i så stor omfattning att en permanent utgivning kan påbörjas.

Socialstyrelsen, SIL och SRF hänvisar till det handlingsprogram riksdagen antagit för handikappfrågor. SIL och SRF menar att detta program skall ligga till grund för avvägningar och prioriteringar, och hävdar att riksdagens beslut ifråga om gällande verksamhet och anslagsram bara var ett första steg. Socialstyrelsen, SIL och *Kommunförbundet* anser att utredningsmaterialet i detta perspektiv är svårbedömt, främst avseende finansieringsfrågorna, eftersom kommittén varit förhindrad att lägga fram förslag som innebär ökade kostnader för staten och kommunerna. Socialstyrelsen påpekar att eftersom kommittén inte närmare utrett eller presenterat alternativa finansieringslösningar utifrån handlingsprogrammet för handikappade är det svårt för styrelsen att ta ställning till utredningsförslagen enbart utifrån samhällsekonomisk aspekt. SRF har den uppfattningen att den begränsade medelsramen har haft en negativ effekt på tidningsföretagens intresse för taltidningsutgivning.

Statskontoret finner det otillfredsställande att kommitténs uppdrag i praktiken mer eller mindre omöjliggjorts genom orealistiska och motstridiga krav och villkor för hur stödet får disponeras. Av förarbetena till stödpropositionen framgår att inte oväsentliga meningsskiljaktigheter förelåg rörande realismen i de förslag som legat till grund för verksamheten samt i fråga om möjligheter, former och förutsättningar att över huvud taget åstadkomma talutgåvor av dagstidningar inom den begränsade medelsram som ställdes till förfogande. En förnyad politisk prövning av förutsättningar och villkor krävs inför regeringens och riksdagens ställningstaganden till medelsramar för den fortsatta verksamheten.

KUR påpekar att kommittén inte närmare berört de taltidningar som ges ut av länsbibliotek och kommunala bibliotek, i dag närmare 70 tidningar. Parallellt med utvecklingen av radio- och kassettidningar bör de lokala taltidningarnas innehåll förändras mot egenproducerat, lokalt material, vilket ställer helt andra och större krav på redaktionerna. Rådet förutsätter att överläggningar kommer att ske mellan ansvarig myndighet för taltidningsstödet och utgivarna av de lokala taltidningarna. Rådet vill i sammanhanget peka på att tidskrifter i mycket begränsad utsträckning finns tillgängliga för synskadade. Det är angeläget att tidskrifter i större utsträckning görs tillgängliga för synskadade och att olika former för stöd till en utgivning av radio- och kassetidskrifter prövas.

Statens handikappråd, SRF och Unga synskadade avvisar kommitténs påstående att intresset för kassettidningar bland synskadade har varit svalt. Handikapprådet menar att det av naturliga skäl finns en viss tröghet i starten, särskilt bland äldre, när det gäller att utnyttja en ny möjlighet. Många äldre synskadade kommer på grund av ovana och anspråkslöshet med säkerhet aldrig att skaffa sig någon dagstidning, men unga synskadade kommer att göra det. Det finns all anledning att förmoda att prenumerationsbenägenheten bland synskadade inom en rimlig framtid kommer att vara densamma som bland seende, förutsatt att de tidningar som erbjuds är någorlunda likvärdiga.

SRF anser att synskadegruppen är eftersatt både vad avser möjligheten att ta del av information och att göra sig själv hörd. Mot denna bakgrund är antalet prenumeranter på kassetupplagan förvånansvärt högt. Antalet taltidningsprenumeranter är betydligt högre än antalet vanliga prenumeranter i jämförelse med respektive totala målgrupp. En prenumerant som blir synskadad väljer inte heller självklart en annan tidning än den egna tidningen om denna inte finns på kassett.

Göteborgs universitet menar att något fler än beräknat 20 000 personer skulle kunna känna behov av en radio- eller kassettidning. Även personer med synrester kan finna det bekvämare att få nyheterna serverade med ljud än att mödosamt ta sig igenom en vanlig dagstidning. Detta kan också gälla för personer med andra handikapp än synskador. Det är också viktigt att röstvård ingår i utbildningen av journalister som skall läsa in nyheterna på kassett. Slarvigt eller otydligt tal gör talutgåvorna mindre attraktiva för målgruppen.

ALB påpekar att verksamheten med talutgåvor kommer att bli ett intressant forskningsämne, inte minst i fråga om hur materialet påverkas i de olika samverkansformerna. Även för forskningen om synskadades och andra handikappades livsvillkor, lokalsamhällets informationsutbud och olika språkvetenskapliga projekt m.m. är ett bevarande av radio- och kassettidningar av intresse. *ALB* kan inte f.n. bedöma kostnadskonsekvenserna av att pliktexemplarssystemet tillämpas på taltidningarna. Taltidningskommittén bör därför få ett tilläggsuppdrag att lämna förslag till hur radio- och kassettidningar skall bevaras hos *ALB* samt finansieringen härav. Härvid bör beaktas möjligheterna att koppla statsbidraget till leveransplikten.

2 Utgivningsformer

Övergripande ställningstaganden

Socialstyrelsen, statens handikappråd, SRF och Unga synskadade anser att den bärande principen för verksamheten skall vara största möjliga jämlikhet mellan synskadade och seende och avvisar därför kommitténs

förslag om samproducerade talutgåvor. SRF understyrker att många synskadade anser att den tidningsprodukt som hittills framställts är värdefull. Förlagetrogna talutgåvor måste därför vara vad synskadade vill ha. Sådana är helt klart möjliga, om förutsättningarna anpassas till – framför allt – de krav branschen fört fram. Alternativa tekniska produktionsformer måste få växa fram jämsides med de talutgåvor som finns i dag. Verksamheten med talutgåvor handlar inte om att generellt förbättra synskadades informationssituation, utan är en fråga om att ge synskadade samma tillgång till dagstidningar som seende.

Statens handikappråd anser det självklart att talutgåvorna i görligaste mån skall ha samma prägel som förlagorna. Därför bör de framställas av journalister på samma redaktion, under samma redaktionella ledning, även om särskilda journalister anställs för uppgiften. *Socialstyrelsen* föreslår att kommittén med utgångspunkt i den primära målgruppen av ca 12000 personer undersöker vilka kommuner som berörs, och antalet synskadade. Dessa bör mot vanligt prenumerationspris kunna erbjudas hela förlagan, dvs. nuvarande nedkortade versioner bör kompletteras med någon form av redovisning av den fullständiga texten. Icke gravt synskadade bör med t.ex. micro-fiche och optisk läsapparat få tillgång till hela tidningen. *Socialstyrelsen* misstänker att "styrningen" av utgivningsverksamheten till vissa tidningar och förkortning vid redigering m. m. kan ligga bakom den redovisade begränsade spridningen av talutgåvorna.

TPB, presstödsnämnden, statskontoret, TCO och SJF stöder kommitténs förslag om samproducerade talutgåvor och alternativa produktionsformer. Presstödsnämnden anser det värdefullt om kommittén får medverka till försök också enligt dessa alternativ. Synskadades behov av att få del av dagspressen bör under utredningen inte begränsas av bindningen till dagspressens nuvarande struktur. Statskontoret finner det rimligt och riktigt att när lokala förutsättningar på dagstidningsmarknaden föreligger även pröva alternativa produktionsformer. TCO och SJF anser att hittills gjorda erfarenheter gör det motiverat att pröva nya samverkansmodeller enligt kommitténs förslag. Det torde under rådande förhållanden vara lättare att vinna gehör hos tidningarna för utgivning av talutgåvor om statligt stöd kan utgå i de fall tidningar i en region samverkar redaktionellt om utgivningen. Valfriheten för den synskadade går visserligen förlorad men som fördel framstår att allt fler tidningar kommer att framställas och kommer ett större antal synskadade till del.

SJF och Göteborgs universitet instämmer i de motivuttalanden som kommittén gör i sammanhanget. Enligt SJF förtjänar universalitetsprincipen särskilt att understrykas. Någon minsta möjliga upplaga eller utgivningstäthet bör alltså inte vara ett villkor för att stöd skall utgå. Göteborgs universitet anser att samtliga tre alternativ bör prövas och en ny utvärdering ske efter ett antal år.

TU ser stora förtjänster i att man så långt möjligt bygger en fortsatt verksamhet på en opinionsmässig mångfald i utgivningen. Att detta vid full utbyggnad leder fram till omfattande krav på samhällelig finansiering står klart. Det är därför förståeligt att kommittén har velat föra fram andra alternativ som ger möjligheter till en billigare produktion. TU har också pekat på behovet av samarbete i tekniska frågor för att sänka kostnaderna. SR finner det – med hänsyn till redovisade problem och målkonflikter – nödvändigt att ytterligare erfarenheter inhämtas innan någon slutgiltig modell läggs fast. Alternativa utgivningsformer kolliderar med de ursprungliga intentionerna för verksamheten. Även om SR har stor förståelse för de ekonomiska motiven, måste det anses tveksamt att skapa samlingstidningar på det sätt som föreslås. Oaktat denna klara målkonflikt finner SR det rimligt att nya försök ändå genomförs, men då med det primära syftet att få erfarenheter av mottagarnas reaktioner.

Journalisthögskolan i Stockholm anser att det totalt sett är betydligt billigare om man i varje utgivningsområde endast framställer en taltidning som innehåller stoff från samtliga tidningar som är spridda i området. Då räcker det med en redaktion, vilket minskar den redaktionella kostnaden i förhållande till upplagan. En sådan ordning motsvarar alternativ II. För framtiden borde inga dyrare alternativ än detta få komma i fråga. I stället för att vara den nödlösning som i synnerhet kommitténs reservant säger är detta ett betydligt bättre alternativ än inläsning av en enskild dagstidning.

TU vill väcka frågan huruvida en utveckling av de befintliga länstaltidningarna inte är ett nog så lämpligt alternativ till samproducerade talutgåvor. Ett sådant utvecklingsarbete kan ske inom ramen för rimliga anspråk på statliga och kommunala medel och kan vara en rimlig modell i avvaktan på att nya tekniska förutsättningar skapas för en vidare distribution av innehållet i alla dagstidningar till de synskadade. *Journalisthögskolan i Stockholm* anser att det skulle innebära en väsentlig kostnadsminskning om man slår samman läns- och kommuntaltidningarna med radio- och kassettidningarna. Därför bör kommittén få i uppdrag att undersöka möjligheterna att för en kostnad av 10 milj. kr. vinna rikstäckning med talutgåvor framställda enligt alternativ III i utredningens modell men dessutom sammanslagna innehållsmässigt och redaktionellt med läns- och kommuntaltidningarna.

SRF och Synskadades förbund i Göteborgs och Bohus län avvisar alternativformerna just därför att samproducerade talutgåvor alltför mycket påminner om befintliga ersättningstidningar. SRF menar att ju större täckningsområde en tidning har, desto mindre är möjligheten att återfinna just den artikel man söker. Risken för särkultur ökar med en sådan tidning.

I fråga om distributionsformer för talutgåvor framhåller *SRF* att radio-distribuerade dagstidningar är en bra metod och ger den distributionsformen hög prioritet. *Presstödsnämnden* understryker vikten av att kassettidningar på sikt ersätts av distributionsbilligare radiosända tidningar som

också kan framställas senare och därmed bättre motsvara förlagans innehåll. SR anser att det av betänkandet framgår att radiodistribution från flera utgångspunkter tycks vara den mest realistiska utvecklingsvägen.

SRF vill kraftigt understryka vikten av att den i sammanhanget nödvändiga mottagarapparaturen snabbt kommer ut på marknaden. Det är också angeläget att Handikappinstitutet för upp apparaturen på listan för tekniska hjälpmedel. Statskontoret föreslår att den av kontoret föreslagna nya politiska prövningen av villkor och förutsättningar för verksamheten särskilt inriktas på att frågan om mottagarutrustning för radiosända talutgåvor löses på ett för synskadade ändamålsenligt sätt. Landstingsförbundet vill erinra om att mottagarutrustningarna i enlighet med vad som anförts i propositionen 1983/84: 190 om vissa ersättningar till sjukvårdshuvudmännen m. m. bör finansieras över statsbudgeten i särskild ordning.

I sammanhanget tillstyrker presstödsnämnden, statskontoret och TU kommitténs förslag att bidrag bör få lämnas till tidningarnas redaktionella merkostnader även i de fall där tidningsföretagen i och för sig skulle kunna delfinansiera verksamheten med radio- och kassettidningar. Presstödsnämnden menar att risken annars är stor att talutgåvor i huvudsak skulle ges ut av tidningar som har svag ekonomi och på den grunden kan beviljas full kostnadstäckning. En sådan utveckling av försöksverksamheten måste undvikas. TU anser att tidningsföretagen måste ha täckning för sina självkostnader för utgivning av talutgåvor, såväl redaktionella som tekniska, och distributionskostnader. Någon särskild prövning av ett tidningsföretags ekonomiska förhållanden eller allmänna ställning på marknaden kan inte komma i fråga.

Utöver allmänna ställningstaganden till de olika utgivningsformerna har vissa remissinstanser mer direkt kommenterat kommitténs tre alternativ.

Alternativ 1

SIL, Landstingsförbundet, HCK, SRF, Unga synskadade och Folkbildningsförbundet förordar en verksamhet enligt den gällanden, förlagetrogna modellen. Enligt SRF är detta det enda alternativ som ger synskadade samma tidning som andra. 90% av kassettidningsläsarna har uppgett att den förlagetrogna kassettidningen är mycket eller ganska bra. Kassettidningen svarar mot högt ställda krav på den nyhetsförmedling dagspressen bör ha. 80% av materialet är sådant som inte går att finna någon annanstans. SRF ser också möjligheter att utveckla denna utgivningsform ytterligare. TCO och SJF anser att alternativ I fortfarande är huvudalternativet. Försök med andra alternativ bör alltså inte inkräkta på möjligheterna att ge stöd enligt alternativ I. Socialstyrelsen anser att alternativ I på längre sikt bör vara det med dagens teknik bästa alternativet.

Alternativ II

Socialstyrelsen och *Landstingsförbundet* tillstyrker en försöksverksamhet enligt alternativ II. *Statens handikappråd* anser att alternativet bara är tänkbart när ett liknande samarbete mellan olika dagstidningar redan förekommer. Rådet syftar på sådant redaktionellt samarbete som finns inom t. ex. *Hallpressen*. *TU* vill inte tillstyrka att en försöksverksamhet enligt alternativ II nu sker med hänsyn till att en rad principiella och rättsliga frågor måste penetreras närmare.

SRF avvisar alternativet, som innebär väsentliga avsteg från synskadades krav på talversioner av dagstidningar. Ju mer tidningsmaterial som skall täckas, desto större blir urvalsproblemen. Det finns en uppenbar risk för "synskadeanpassning" av materialet och därmed särkultur, när redaktionen ligger utanför tidningen. Risken är uppenbar att urvalet av nyheter tappas förlagans framtoning. De praktiska och ekonomiska fördelar som kommittén anför är troligen överskattade. I fall där två tidningar går samman, som t. ex. på Gotland, kan sammanläggning självklart accepteras för kassettutgåvan. *Unga synskadade* anser att alternativ II bara är en dålig kompromiss mellan alternativen I och III.

Alternativ III

Statskontoret anser det rimligt att alternativa produktionsformer provas när lokala förutsättningar föreligger, särskilt praktiska försök enligt kommitténs alternativ III. *RPH-Syn* anser att alternativ III för närvarande är lämpligast för att vinna ytterligare erfarenheter och att förnyad prövning görs längre fram. *RPH-Syn:s* skäl är främst av administrativ och ekonomisk art.

Statens handikappråd, *SIL*, *Landstingsförbundet*, *TU*, *HCK*, *SRF* och *Unga synskadade* avvisar alternativ III. Handikapprådet, Landstingsförbundet, *SRF* och *Unga synskadade* menar att modellen har stora likheter med de länstidningar som redan finns i många län. Alternativet uppfyller inte synskadades krav på rätten till en "vanlig" tidning, vilket var det huvudsakliga målet för taltidningskommitténs uppdrag. *TU* anser att modellen innebär en annan och förändrad målsättning. Den innebär i praktiken att en ny specialtidning för synskadade startas utan motsvarighet för andra läsare. Frågan om tidningsutgivarnas möjligheter att medverka blir i ett sådant alternativ mindre intressant då man befinner sig i en situation med självständiga redaktioner med eget ansvar för det redaktionella materialet.

3 Rättsliga frågor

Kommunförbundet, *TCO*, *SJF* och *SRF* tillstyrker kommitténs förslag att den lagstiftning som nu reglerar verksamheten med radio- och kassettidningar blir föremål för översyn. Enligt *TCO* och *SJF* bör översynen när det gäller lag om ansvarighet för taltidningar inte enbart ta sikte på att föra

in de av kommittén föreslagna samverkansmodellerna under lagen. Även de taltidningar, som ges ut helt fristående från periodiska tidskrifter, borde i detta sammanhang få sin tryckfrihetsrättsliga ställning fastlagd på samma sätt. SJF förutsätter att lagöversynen blir föremål för remissbehandling.

NO, *SR*, *SJF* och *TU* behandlar frågan om det tryckfrihetsrättsliga ansvaret. Om försök görs med samproducerade talutgåvor utgår *SR* från att ansvaret kan utformas på ett godtagbart sätt och förutsätter att koncernen får yttra sig över konstruktionen. *SJF* delar kommitténs uppfattning att det i alternativ II inte utan vidare är möjligt att låta den tryckta tidningens ansvarige utgivare bära ansvaret. Eftersom den redaktionella samverkan i detta alternativ kan vara mer eller mindre långtgående och utgåvorna mer eller mindre förlagetrogna torde möjligheter behöva öppnas för alternativa lösningar av utgivarfrågan. Beträffande alternativ III anser *SJF* att någon i den gemensamma taltidningsredaktionen skall utses till utgivare. *TU* menar att eftersom en talutgåva enligt alternativ II åtminstone inte i sin helhet kan betraktas som enbart en taledition av en dagstidning, uppstår nya ansvarsförhållanden. Ansvaret torde behöva regleras på särskilt sätt. *NO* påpekar att en lösning av frågan om utgivaransvar för radiotidningar inom ramen för vanlig lag inte överensstämmer med yttrandefrihetsutredningens förslag.

Statskontoret, *SJF* och *TU* framhåller att de upphovsrättsliga frågorna i olika alternativ inte behandlats av kommittén. Statskontoret anser att frågan om ersättningsanspråk i samband med en eventuellt utbyggd utgivningsverksamhet inte har klarlagts i betänkandet. Hur ersättningsanspråken påverkar medelsbehovet kan bedömas först när upphovsrättsutredningen redovisat sina förslag. *SJF* påpekar att kommittén under alternativ II inte berört de upphovsrättsliga spörsmål som är förknippade med talutgåvor som delvis består av material ur den egna tryckta tidningen, delvis ur andra tidningar. Samma problem gäller alternativ III. *SJF* förutsätter dock att dessa problem kan lösas avtalsvägen. *TU* anför angående alternativ III att de upphovsrättsliga frågorna torde bli svårbemästrade om man på grund av bristande redaktionella resurser i första hand klipper ur befintliga tidningar.

I fråga om radiodistribution anser *SR* det helt nödvändigt att koncernens bolag har sändningsföretråde till utrymmet i de tillgängliga radiokanalerna. Endast i de fall då utrymmet inte används av programbolagen bör andra intressenter kunna disponera sändningstiden. Sändningsföreträdet bör gälla såväl tillfälliga evenemang som ett permanent utnyttjande av kanalerna.

SRF tillstyrker kommitténs förslag om ändringar i särlagstiftningen vad avser temporära provsändningar, möjlighet att förskjuta sändningar i tid och kravet på talförvrängning. *SRF* och *Unga synskadade* avvisar ändringar i särlagstiftningen som möjliggör sändningar enligt alternativen II och III.

4 Priset

Statens handikappråd, presstödsnämnden, Landstingsförbundet och *TU* tillstyrker kommitténs förslag att priset på en talutgåva och den tryckta förlagan bör uppgå till 110 % av priset på tidningen. *Handikapprådet* menar att det under rådande förutsättningar är möjligt och handikappolitiskt riktigt att ta ut ett lägre prenumerationspris för kassett- eller punktskrifts-versionerna än för förlagorna. Synskadade får de facto tillgång till bara en del av förlagens innehåll. Presstödsnämnden finner det principiellt riktigt att talutgåvan har samma pris som förlagan. Nämnden finner det också rimligt att samtidig prenumeration rabatteras kraftigt. Landstingsförbundet anser att abonnenterna bör bidra med en del av kostnaderna för utgivning av talutgåvor och att det föreslagna priset är rimligt. *TU* har inga invändningar mot det föreslagna priset vid dubbelabonnemang. Det förefaller enligt föreningen lämpligt att frågan om priset på talutgåvor övervägs samtidigt med en översyn av prissättningen på de länstaltidningar som nu ofta distribueras utan kostnad eller till symbolisk kostnad. *TU* menar att det fortfarande är ovisst om kassettidningsläsarnas positiva inställning motsvaras av något påtagligt intresse av att betala för kassettidningen. Detta samtidigt som nära hälften av de synskadade läser länstaltidningar.

SRF anser att kommittén inte tillräckligt utnyttjat sina möjligheter att pröva prenumerationsprisets betydelse. T. ex kunde en del av de medel som stått till kommitténs förfogande använts för att kraftigt sänka priset, så att det kom i nivå med priset för den regionala taltidningen. Kommittén har inte gjort några försök att balansera konkurrensen från existerande läns- och kommunaltidningar. Dessa är ofta helt kostnadsfria för abonnenten och i allmänhet behöver abonnemanget inte heller förnyas. Kommittén har inte heller vägt in betydelsen av priset i relation till textmängden på talutgåvan, i jämförelse med priset och textmängden för tryckta tidningar. *SRF* har ingen uppfattning om på vilken nivå abonnemangspriset bör ligga för olika tidningar. Däremot bör synskadade betala samma pris som andra för tillgången till dagstidningar. Prisfrågan bör inte heller spela den stora roll den hittills gjort. *SRF* påpekar att nivån på priset för kassettversionen ofta av synskadade har antagits vara högre än det i verkligheten har varit.

5 Kostnader och finansiering

Statens handikappråd, SÖ, SIL, Kommunförbundet, TU och *SRF* tillstyrker att verksamheten finansieras över allmänna medel. *Handikapprådet* menar att dagstidningsföretagen inte frivilligt tar på sig extra kostnader för en liten potentiell grupp prenumeranter. Därför måste staten ta på sig kostnaderna för tidningar till synskadade. *TU* noterar med tillfredsställelse att kommittén funnit att ansvaret för åtgärder i detta syfte inte åvilar

tidningsutgivarna. En statlig finansiering på detta område motiveras av samhällets ansvar för handikappade. SRF hävdar att tidningsföretagen under den tid kommittén arbetat ofta har varit helt negativa, även när kommittén erbjudit sig att svara för de totala kostnaderna. Denna inställning kan inte accepteras mot bakgrund av de kulturpolitiska riktlinjer som antagits av riksdagen och som ligger till grund för den statliga presstödspolitiken. Det ankommer nu på staten att vidta sådana åtgärder, att också synskadade får tillgång till dagstidningar i permanent form.

Landstingsförbundet har förståelse för att tidningsföretagen inte kan bära någon större del av kostnaderna för utgivning av talutgåvor. Däremot bör abonnenterna bidra med en del av kostnaderna. Liksom kommittén anser styrelsen dock att verksamheten till övervägande del måste finansieras av staten. *Journalisthögskolan i Stockholm* anser att det med hänsyn till redovisade omständigheter är fullt naturligt att tidningsföretagen begär full kostnadstäckning för en service som inte ger dem några extra inkomster.

Statens handikappråd, *SÖ*, *SIL*, *Kommunförbundet* och *SRF* anser att taltidningsstödet bör höjas. Att göra landets alla dagstidningar tillgängliga för synskadade kräver enligt handikapprådet större ekonomiska resurser än de 10 milj. kr. som står till kommitténs förfogande. Det hör till kommitténs uppgifter att övertyga regering och riksdag att tillgången till en daglig tidning är en rättighet för alla medborgare och att stödet därför måste höjas. *SIL* föreslår att det statliga stödet förstärks betydligt och ökas successivt under en uppbyggnadsperiod. *Kommunförbundet* framhåller att det är lämpligt att under de närmaste åren höja den ambitionsnivå som finns angiven i stödpropositionen och då använda redan beprövad och etablerad teknik, dvs. distribution med audiokassetter. *SRF* vill understryka andan i riksdagsdebatten, som gav uttryck åt en önskan att lösa dagstidningsfrågan för synskadade, och att beslutet om 10 milj. kr. till dagstidningar på kassett var ett första steg på vägen.

SÖ, *SIL* och *Kommunförbundet* anser att utgivningsverksamheten bör finansieras över presstödet. *SÖ* menar att man bör pröva om fortsatt utgivning av kassettidningar kan kopplas till utformningen av det allmänna presstödet. *SIL* anser att omprioriteringar av anslag måste ske och att därvid de mest utsatta grupperna måste tillföras mer resurser på bekostnad av andra grupper. Taltidningsverksamheten bör kunna få ett betydligt större anslag om en omfördelning görs av det totala presstödet. Det finns också möjligheter för staten att ställa krav vid bidragsgivning. Ett sådant krav skulle kunna gälla medverkan i taltidningsutgivning.

SRF och *Unga synskadade* menar att dagstidningsutgivarna borde vara med och finansiera verksamheten på det sätt som Handikapputredningen föreslog. Alternativt kan en mer tvingande form införas, branschens kollektiva finansiering av talutgåvor, villkorning av statsbidrag etc. Alternativa finansieringsmöjligheter måste dock undersökas. Ett sådant är att

samtliga dagstidningar bidrar till en fond, ur vilken medel till produktion av talversioner av dagstidningar kan ställas till förfogande.

TU vänder sig mot alla försök att ur pressens samhällsfunktioner härleda en skyldighet att medverka till utgivning av taltidningar. Dagstidningarnas förhållande till regering och myndigheter regleras av tryckfrihetsförordningen som inte ger någon rätt att ålägga tidningarna någon särskild utgivning med visst innehåll. Den fortsatta försöksverksamheten kan sålunda inte bygga på någon föreställning att tidningsutgivarna har något åläggande att garantera synskadades tillgång till dagstidningar. Det nuvarande pressstödet som syftar till att bibehålla viss mångfald i pressen kan inte åberopas som stöd för ett sådant synsätt. *TU* kan aldrig acceptera någon form av tvångslagstiftning eller press på tidningarna där frivilliga överenskomelser inte nås. Dagstidningsutgivarnas fortsatta medverkan i taltidningsförsöken måste bygga på övertygelsen att verksamheten är meningsfull med hänsyn till de mål utgivaren själv kan ha ställt upp för sin utgivning av dagstidningar.

6 Försök med överföring av datorlagrad tidningstext enligt den s. k. RAPS/RATS-metoden

Handikappinstitutet, TPB, DFI, SIL, statskontoret, RRV, STU, Kommunförbundet, TU, SRF och Synskadades förbund i Göteborgs och Bohus län tillstyrker kommitténs förslag om försök enligt RAPS/RATS-metoden.

Handikappinstitutet delar kommitténs bedömning att sådana försök bör fortsätta och utvecklas vidare. Det är nödvändigt att ta sofistikerad teknik till hjälp, om ambitionen skall vara att mer än 10-15 % av en dagstidnings totala textvolym skall kunna göras praktiskt tillgänglig för synskadade. Datortekniken utgör, samtidigt som den erbjuder lockande möjligheter till ökad tillgång till information, ett på sikt kostnadsintressant alternativ. Det bör därför vara angeläget att vidareutveckla tekniken så att den kan tas i bruk för dagstidningsdistribution till synskadade när kostnadsläget har gjort den attraktiv.

TPB framhåller att dessa försök representerar den teknik som kommit närmast när det gäller att ge synskadade samma möjligheter som seende till valfrihet i tidningsläsningen. RAPS/RATS-försöken bör få ett sådant stöd att utvecklingen mot ett praktiskt användbart system inte fördröjs. *TPB* ställer sig positivt till den av kommittén föreslagna samverkan vad gäller praktisk utprovning av nämnda system.

DFI vill från allmän utvecklingssynpunkt varmt förordade att försök kommer till stånd, i synnerhet mot bakgrund av att i framtiden även fackpress, böcker m. m. kan komma att få en naturlig spridning via kabel-TV och teledata/datavision för att tas ut på någon av RAPS- projektets terminaltyper. *SIL* anser att den senaste utvecklingen av talsyntesdatorn har visat på användbarhet i t. ex. undervisningen för handikappade.

Statskontoret finner det angeläget att stödet får innefatta försök med den s. k. RAPS-metoden, även om denna teknik för framställning av talutgåvor kan realiseras i större skala först i ett längre tidsperspektiv.

STU instämmer i kommitténs bedömningar av fördelarna med systemet, men noterar att användningen av syntetiskt tal (RATS) torde medge betydligt fler användare än enbart presentation med punktskrift. Talsyntestekniken befinner sig under snabb utveckling, vilket ökar kvaliteten och kan komma att reducera priset. *STU* vill understryka att mottagarutrustningen i RAPS/RATS-metoden torde kunna användas även för andra syften än överföring av tidningsmaterial.

RAPS/RATS-metoden fordrar fortsatt utvecklings- och utvärderingsarbete. För närvarande diskuterar *STU* och Riksbankens Jubileumsfond stöd till detta. Därvid bör jämförelser även ske med fortsatta försök med radiosända redigerade kassetter. *STU* har medverkat även i pågående projekt med radiosända kassetter genom stöd till utveckling av taltidningsmottagaren. Stödet har haft formen av teknikupphandling, vilket enligt *STU*:s uppfattning är en lämplig metod även för fullföljande av RAPS/RATS-projekten.

STU tillstyrker således en vidgning av kommitténs uppdrag att omfatta försök även med RAPS/RATS-metoden. Detta är en viktig förutsättning för att fortsatt tekniskt utvecklingsarbete med *STU*-stöd skall vara meningsfullt. *STU* vill trycka på att den eller de parter, som efter framgångsrika försök har att föra resultaten vidare i praktisk tillämpning, från början medverkar samt har beredskap och resurser för att fullfölja projektet. Något organ i samhället bör ges ett sådant mandat. Enligt ovanstående erfarenheter ser *STU* gärna samverkan i form av teknikupphandling med ett sådant organ.

TU anser det angeläget att man i den fortsatta försöksverksamheten tillåter utvärdering av olika tekniska alternativ. Hit bör räknas sändning över radionätet. Vidare bör medel anvisas för fortsatta försök med den s. k. RAPS-metoden. Försök i så autentisk miljö som möjligt skulle kunna öka förståelsen av den nya teknikens möjligheter. I ett längre perspektiv framstår den nya tekniken som helt avgörande för att uppfylla de angivna målen. Kommittén bör därför ges resurser att stödja fortsatt utvecklingsarbete.

SRF menar att det är svårt att dra några slutsatser om användbarheten av syntetiskt tal i dagstidningsproduktion för synskadade. Metoden förutsätter bläddring i materialet, vilket i sin tur ställer krav på hög motivation. GP-projektet har haft fem läsare. Man kan inte utifrån detta dra säkra slutsatser beträffande hela gruppen synskadade. Försök med RAPS-metoden är dock av intresse för synskadade, och måste bedrivas med andra medel än de som anvisas för taltidningsutgivning. I annat fall kommer utbyggnadstakten i väsentlig utsträckning att försenas. Under den närmaste framtiden är det viktigast att skapa rimliga förutsättningar för alla

dagstidningar, som vill producera talversioner av sin tryckta förlaga, att få möjlighet till det. RAPS-försöken måste dock utvecklas, så att ställningstaganden till denna distributionsform kan göras.

Synskadades förbund i Göteborgs och Bohus län noterar att det syntetiska talet som läsmedium uppskattades mycket av de fem försökspersonerna. Det krävs att man är en mycket snabb punktskriftsläsare för att man skall få bra utbyte av tidningsläsning på punktskriftsterminal. Om man använder syntetiskt tal, borde man kunna utveckla en knappsats för sökning i tidningen, så att man inte behöver de mycket kostsamma punktskriftsterminalerna till sökhjälpmedel. Det borde även ligga i tidningsutgivarnas intresse att hela tidningsmaterialet kommer de synskadade till del. Med denna teknik skulle naturligtvis den synskadade betala hela prenummerationspriset. Det måste dock finnas teknisk expertis att tillgå om fel uppstår.

SJF har inget att invända mot fortsatta försök med RAPS/RATS-metoden, men noterar ett tryckfrihetsrättsligt problem. Vid överföring av text från en tidnings datorsystem till mottagare hos en synskadad måste på lämpligt sätt sådana säkerhetsspärrar skapas så att text som av någon anledning aldrig införs i den tryckta tidningen inte överförs till RAPS-mottagarna.

Journalisthögskolan i Stockholm föreslår att kommittén befrias från vidare befattning med försöken att överföra en datasatt tidnings hela innehåll och att frågan om användningen av denna teknik för att framställa talböcker och allmänt göra information tillgänglig för synskadade överlämnas till annat lämpligt organ för utredning.

Chalmers tekniska högskola anser att kommitténs kostnadsberäkningar av RAPS-metoden redan blivit inaktuella på grund av den snabba tekniska utvecklingen. Uppgifterna måste ändras till fördel för RAPS-systemet. De uppskattade kostnaderna beror dessutom mycket på antagen kalkylränta. Känslighetsanalysen visar att kostnaden för RAPS-systemet halveras med en real kalkylränta på 3 procent för den samhällsekonomiska analysen. Även vid en antagen real kalkylränta på 5 procent erhålles en väsentligt lägre samhällsekonomisk kostnad för RAPS-systemet. Slutsatsen blir att RAPS-systemet redan i dag, inte minst ur kostnadssynpunkt, är lika fördelaktigt som andra överföringssystem av talutgåvor.

7 Stödets administration

Handikappinstitutet, Kommunförbundet, Landstingsförbundet och SRF tillstyrker kommitténs förslag att stödet t. v. administreras i kommittéform. Handikappinstitutet anser att både metoder och teknik för utgivningsverksamheten bör utvärderas ytterligare innan verksamheten ges en slutlig, permanent form, särskilt mot bakgrund av att den snabba tekniska

utvecklingen inom elektronikområdet kan förändra förutsättningarna för vilken distributionsteknik som är lämpligast. Valet av teknik kommer att få stor inverkan på den typ av utrustning som blir aktuell såväl vid tidningen som hos läsaren. Detta måste utgöra en viktig faktor vid utformningen av hur en permanent verksamhet skall drivas och organiseras.

Statskontoret menar att även om ytterligare utvecklingsarbete återstår och stödet ännu inte funnit sin slutliga form har verksamheten genom riksdagens beslut 1982 en permanent karaktär. Den bör därför drivas i reguljära former och inte i kommittéform. Verksamhetens begränsade omfattning talar emellertid mot en helt separat myndighetsorganisation för dessa uppgifter. Insatser för handikappades kulturella verksamhet bör behandlas i sitt sakliga sammanhang. Stödet till talutgåvor av dagstidningar kan sägas utgöra en variant av presstöd. Stödet har härigenom viss anknytning till presstödsnämndens verksamhet. Behovet av beredningsresurser m.m. för stödet bör därför tillgodoses genom att nuvarande resurser, dvs. taltidningskommitténs personal, inordnas i presstödsnämndens kansli.

Presstödsnämnden i sig har en sammansättning som betingas av de uppgifter nämnden har i sin stödverksamhet för dagstidningar och organisationstidskrifter. Om nämnden med denna sammansättning inte anses lämplig att fullgöra de uppgifter som följer av förordningen (1982: 669) om stöd till radio- och kassettidningar bör beslut i dessa ärenden uppdra åt en särskild beslutsgrupp (delegation) som är administrativt knuten till presstödsnämnden. Med en sådan lösning skulle dock statens arbetsgivarfunktion visavi den anställda personalen ligga hos presstödsnämnden.

Det remitterade lagförslaget

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1981: 508) om radiotidningar

Härigenom föreskrivs att 1, 3 och 4 §§ lagen (1981: 508) om radiotidningar¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

I denna lag förstås med radiotidning en för synskadade avsedd, i rundradiosändning sänd version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks och som har dagspresskaraktär (förlagan).

I denna lag förstås med rundradiosändning detsamma som i radiolagen (1966: 755).

Tillstånd att sända en radiotidning ges till ägaren av en sådan nyhetstidning som avses i 1 § och som utges här i landet.

Föreslagen lydelse

1 §²

En radiotidning enligt denna lag föreligger om följande villkor är uppfyllda:

1. Radiotidningen skall vara ett radioprogram som är avsett för synskadade.

2. Radioprogrammet skall sändas i rundradiosändning.

3. Radiotidningen får endast innehålla

a) en version av en sådan allmän nyhetstidning som trycks, har dagspresskaraktär och ges ut här i landet (förlaga) eller

b) dels en version av en sådan förlaga som avses i a), dels en sammanställning av material ur samma förlaga och ur ytterligare en eller flera förlagor, av vilka versioner sänds som radiotidningar.

I denna lag förstås med radioprogram och rundradiosändning detsamma som i radiolagen (1966: 755).

3 §³

Tillstånd att sända radiotidningar ges till ägare av sådana nyhetstidningar som avses i 1 § första stycket 3. I fråga om sådana radiotidningar som avses i 1 § första stycket 3 b) gäller dock att endast den som äger förlagan till den del av radiotidningen som är en version av en enda nyhetstidning kan få tillstånd.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1983: 495

² Senaste lydelse 1983: 495

³ Senaste lydelse 1983: 495

Nuvarande lydelse

Tillstånd får meddelas endast om *förlagan* utkommer minst en gång i veckan och om *förlagan*, såvida inte särskilda skäl föranleder annat, under det senaste året har haft en upplaga som genomsnittligt överstiger tvåtusen exemplar per utgivningstillfälle.

Föreslagen lydelse

Tillstånd får meddelas endast om *varje förlaga kommer ut* minst en gång i veckan och om *den*, såvida inte särskilda skäl föranleder annat, under det senaste året har haft en upplaga som genomsnittligt överstiger tvåtusen exemplar per utgivningstillfälle.

4 §⁴

Radiotidningen skall helt eller delvis återge texten i *förlagan*. Sändning av annonsmaterial får endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Om en radiotidning inte återger all redaktionell text i *förlagan*, får högst hälften av sändningstiden vid ett sändningstillfälle användas för annonsmaterial.

Utöver material som förekommer i *förlagan* får *radiotidningen* endast innehålla uppgifter om hur materialet i *sändningen* disponerats.

Radiotidningarna skall helt eller delvis återge texten i *förlagorna*. Sändning av annonsmaterial får endast ske om ljudet är förvrängt eller innehållet kodat. Om en radiotidning inte återger all redaktionell text i *en förlaga*, får högst hälften av sändningstiden vid ett sändningstillfälle användas för annonsmaterial.

Utöver material som förekommer i *förlagorna* får *radiotidningarna* endast innehålla uppgifter om hur materialet i *sändningarna* disponerats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om tillstånd som har beviljats före den 1 juli 1985.

Innehåll

	Sida
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 31 januari 1985 ..	4
1 Inledning	4
2 Bakgrund	5
2.1 Frågans tidigare behandling	5
2.2 Bestämmelser för det statliga stödet	7
2.2.1 Regler och riktlinjer	7
2.2.2 Taltidningskommitténs anvisningar	8
3 Taltidningskommitténs arbete	9
3.1 Utrednings- och utvecklingsinitiativ	9
3.2 Stödverksamheten	10
3.3 Erfarenheter av stödverksamheten	12
3.3.1 Synskadades reaktioner	12
3.3.2 Tidningsutgivarnas reaktioner	13
3.3.3 Marknad och målgrupp	13
4 Allmänna överväganden	14
5 Delfrågor	20
5.1 Utgivningsformer	20
5.2 Rättsliga frågor	21
5.2.1 Den radiorättsliga regleringen	21
5.2.2 Upphovsrättsliga frågor	24
5.2.3 Frågor om tidsförskjutna sändningar, tekniska provsändningar samt nivån på den föreskrivna kodningen	26
5.3 Distributionsformer	28
5.4 Försök enligt den s. k. RAPS/RATS-metoden	31
5.5 Kostnader och finansiering	33
5.6 Priset	34
5.7 Stödets administration	36
6 Övrigt	37
7 Upprättat lagförslag	37
8 Hemställan	38
9 Beslut	38
Utdrag av lagrådets protokoll den 11 februari 1985	39
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 1985 ..	40
1 Anmälan av lagrådets yttrande	40
2 Frågan om ansvarighet för radio- och kassettidningar	41
3 Stöd till radio- och kassettidningar	41
4 Hemställan	41
5 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86	42
6 Beslut	43
 Bilaga 1 Sammanfattning av taltidningskommitténs betänkande (Ds U 1984:8) Om stöd till radio- och kassettidningar	44
Bilaga 2 Sammanfattning av remissyttranden över taltidningskommitténs (U 1982:05) betänkande (Ds U 1984:8) Om stöd till radio- och kassettidningar	50
Bilaga 3 Det remitterade lagförslaget	64